

bokselskap.no, Oslo 2018

Tryggve Andersen: *Hjemfærd*

Teksten i bokselskap.no følger 1. utgave, 1913 (Kristiania/Aschehoug).

Digitaliseringen er basert på fil mottatt fra Nasjonalbiblioteket (nb.no)

ISBN: 978-82-8319-387-9 (digital, bokselskap.no), 978-82-8319-388-6 (epub),

978-82-8319-389-3 (mobi)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Tryggve Andersen

Hjemfærd

Fortællinger

bokselskap.no

Oslo 2018

[Den gyldne hevn](#)

[De sidste nættene](#)

[Den døde mand](#)

[Hjemfærd](#)

DEN GYLDNE HEVN

[3] Under skrinets høie, skraa glaslaak hviler den hellige Valerius paa guldstukne fløielsputer. Et diadem kroner hodeskallen, i øienhulingene gnistrer blaa sten, næsen er en stor røkfarget krystal, læpene av tykke sølvplater; hvert eneste fingerledd paa de korslagte hænder er tæt prydet med ringer og hver negl er en vældig perle; mangfoldige gyldne medaljer i gyldne kjeder hænger nedad brystkassen og dækker ribbenene. Fra lændene av er han hyllet i broket silke og kniplinger.

Det blinker og skinner og glitrer av den hellige Valerius. Intet helgenbillede, intet alter i kirken laver av slik pragt som han.

Men aldrig mer blir der offret ham et voksllys, og folk i landsbyen er slet ikke stolt av ham, de vil nødig høre ham nævnt. Blir han bragt paa bane smætter de fra det emne [4] og faar det travelt med at prise den ærværdige, vakkre kirke og fortælle om det fordums kloster og munkenes rikdom og lærdom. De frimodigste mumler kanskje brydd, at stasen hans nok ikke er ægte og han selv kanskje heller ikke. Trænger én ind paa dem og vil ha nøiere besked, forsikkrer de, at engang *har* klostret aatt den rette hellige Valerius, som *kunde* gjøre mirakler, og dengang skedde der valfarter til ham og gullet var guld og stenene ædle og perlene ikke kunstige – det er baade sandt og visst.

Men i den fæle og gruelige Svenskekrig blev kirken og helgenen plyndret, og saa ... og saa ... Jaja, nu er det ikke greit at vite, hvad sandt og visst og ægte kan være –

Saken er den, at de geistlige herrer stadig skal ha næret sine tvil om ham og forlængst hadde sluttet at være nidkjære for ham, da det tildrog sig ved pinselite siste aaret hun levde, at Resi – præstens gamle, skrøpelige kokkepiké – vilde pusse glaslaaket og ikke var bedre handfør end at hun knuste det. Og at Wastl, snekkeren, skulde bøte skaden og mærket, at et par ribben var av gipset træ. – Wastl har støtt været en socialist og en pratmaker, kan ikke tie sømmelig med nogen tingen, og nyheten naadde [5] alt dokteren, just som han vaaknet av middagsluren. Han er preusser og lutheraner, skyndte sig straks til kirken, tittet og snuste og lo, rendte saa bent ind i postmesterens værtshus og stadfæstet

snekkerens utsagn og la til, at fler av knoklene var umake og ikke kunde stamme fra ét og samme skelet.

Og det ord blev ikke til at stagge blandt almuen, at den hellige Valerius var en bytting av en helgen.

Præsten, stakkar, vaagde ikke kny mot det, for om natten hadde han hemmelig maalt knoklene med kokkepikens skræddermaal. – Hendes liv, det er nu av dem, dokteren har forkortet: den vesle resten av sine dager anket og sytet hun over, at hun hadde været aarsak til ulykken og bespottelsen.

Men før den fæle og gruelige Svenskekrig aatte klostret den rigtige Valerius, og dengang var gullet guld og stenene og perlene ægte. Det skal være baade sandt og visst.

*

Dagen led. To rytterer kom travende paa den støvede vei sørfra, og deres skygger duvet lange bortover høislettens tørkesvidde eng. Den enes dragt hadde været fin og kostbar, [6] og fra hattebremmen hang en stor, pjusket fjær. Han var en fet, lyslét mand, rødsprængt i ansigtet, sat dorsk og trygg paa sin stærke hest og gad ikke svare sin magre, lurvete følgesvend, som red efter paa en blakk øik og snakket ivrig og skrikende, til han omsider blev kjed av sin faafænge prat og tidde stuss. Men rolig hadde han vondt for at være, og saasart de sagtnet farten, snudde han sig i sálen, tøyiet halsen og glante speidende ...

I syd stod sneklædd fjeldgar, furet av skred og med nakne flækker for de bratteste hamrer. Hittenfor var skogene; videre end synet rakk bredte de sig mot nordøst og skjót frodige, løvgrønne holt indpaa det aapne, ryddede land. I vest, en snau halvfjerding unda, kløvde et trangt dalføre sletten fra en rad lave aasrygger; det var fylt av gulagtig røk. Sagte gled den med elvedraget, men stundom fik svake vindpust den til at æse bølgende op, og da sêv harsk dis gjennom gransnaret langs skrænten, og rytterne hørte elvedur og fjern ljom av mange mænds rop og raut fra en ustyrlig krøtterdrift.

Den magre kjendte egnen, kunde navngi fjeldgarens nuter og tinder. Som gutunge hadde han lekt paa engene, fanget fugl i gransnaret, [7] og han og far

hans hadde drevet ulovlig jagt i skogene ... Besst kjendt hadde han været i landsbyen ved klostret. Det laa der endnu, like foran dem, men de svære vidtløftige murbygninger med det spirløse kirketaarn i mitten var brunsket av ild og uten tak – ikke mer end én fløi hadde munkene vundet at reise nyt tak paa. Og av landsbyen var litet levnet, busker grodde alt paa grustomtene mellem faa, armodslige hytter.

Fem somrer siden, en vakker solskinsdag som idag, var her blet plyndret og brændt og dræpt –

Han blundet og smilte tomt, vugget nynnende kroppen i takt med øikens dilt og visste, at under det blanke himmelblaa svævede dunkvite skydotter idag som den dagen. Men saa sanset han, at det maatte være varmere idag – solen stak rent kvasst – og han vætte læpene, snufset og smattet og gransket snøgt luften. Jaha, den lergraa strimen over skogene – den kunde varslet noget. Men den steg ikke fort nok og var ikke svart nok og varslet ingenting.

Han gjeipte til sin formands kultne ryg: Skuddfast og huggfast svor junker Rüdiger at være, naar han hadde sig en tapper rus; ædru var han ynksomt skvætten for et skarve [8] lyn – «Heiho!» messet han og pekte. «Jamen spaar jeg tordenbrak og bløte til kvælden.»

Junkeren rykket i tøilerne, vendte hodet, brummet arg og sporet atter hesten. Den magre flirte haansk, men fliren visnet i et slapt grin og blikket blev sløvt og stivt ... Fem somrer siden de brændte her ... Ni aar var det, siden han rømte vetskræmt fra farens lik, med et stjaalet brød i næven – –

*

I graalysningen hadde de brutt frem av skogbrynet, førti rytterer – hele junker Rüdigers bande av marodører, vilde kumpaner og forvorpent pakk, avfald fra svenske og keiserlige regimenter og alskens konfessioner og sekter. Med dønn og skraal hadde de sprængt over sletten og omringet landsbyen. Men dér var stilt og øde. Folk maatte hat tæften av dem og reddet sig i tide, de skimtet just flygtninger forsvinde i gransnaret. Bare en vanvittig kjærring sat igjen paa kanten av brønden i klostergaarden og jublet og sang dem imøte og gól i et væk til den magre: «Sepp, snille Sepp – har du guttene mine med dig?» Og da de stimlet om

hende og flirte, trippet hun krinsen rundt, nidstirret paa fjæsene deres, tok til at hyle og tute og fløi sin kos, saa fillene flakset –

[9] Guttene hendes, de var strøket med for fem somrer siden, de ...

– Det blev et litet ophold ved klostret, inden det lyktes at gjøre bandens menige kloke paa, at der ikke kunde være ringeste lønsomt rov hverken i den ribbede kirke eller i de usle hytter. Saa delte banden sig i to tropper. Den ene skulde holde vagt ved broen over elven, den anden dra et stykke op dalen til en landsby, rygten meldte hittil var blit skaanet for krigens hjemsøkelser. Og en underlig og naadig skjæbne føiet det slik, at dette rygten, som hadde lokket dem ut paa et langt og farlig streiftog, ikke hadde været av de gjængse landløperske løgnene, og at de mæskede bønder lot sig finde frækt sovende, saa at de arme soldater efter maaneders saare savn skaffet sig en velsignet forsyning av proviant og furage og i mák kunde føre kvæget og det øvrige bytte ned dalen til broen.

Men junker Rüdiger og hans følgesvend hadde hat sit eget ærend, det de helst vilde forrette alene, og derfor hadde de paany lagt veien om klostret. Dets bønder og munkar tarvte de ikke frygte denne dagen; dem hadde skrækken jaget tilskogs.

– – Hestene fik lov at gaa i skridt. [10] De red mellem tomtene av landsbyen, og hovene klapret paa gatens ujevne stensætning. Den magre skvatt op som av søvne, dasket næven haardt i sálknappen og kneiste rank. Øinene glinset, og tonende bruste det i bringen, men hjertet magtet neppe slaa for glad spænding: Ni aar hadde han lidt og stridt for hevn over den hellige Valerius og munkene hans – ni græsselige, vansmægtende aar – og nu var timen dér, nu skulde den livsalige, gyldne hevn ikke glippe ham av hände! ... Han løftet armene, krøket de sprikende fingrer og hauket, saa gjenlyd gjaldet fra murene.

Junkeren strammet sig morsk og bandte: «Hold kjæft, Sepp! Hold kjæft for Satan!»

Og valent lukket Sepp munden og hang paa øiken, myk i leddene. – Kanhände var han blit narret ogsaa, av den fordømte stekte munkegrisen ...

– – – – –

Han var ikke fødd her paa egnen. Han kunde saavidt huske fra sin spæde

barndom, at faren en nat bar ham mellom brændende hus i et smalt stræde, og at de senere vanket paa flugt nord i landene. Og allevegne hadde krig og fiender været i hælene paa dem og og jaget dem sørover, like til de saa snefjeldene. ^[11] Da først fandt de ly for ufreden. Munkene tilstod dem bosted i landsbyen; faren kunde gjøre sig nyttig med forskjellig slags arbeide og var ikke ganske blottet for eiendeler av penges værd.

De hadde det godt. Sønnen aat sin daglige mætte, og det fromme nabolag lærte ham at signe maten; han trivdes og vokste, glemte verdens blodige nød og blev en vilter, troskyldig gut, faren hadde hygge av, naar de en ledig kvældstund ruslet ut i klosterskogen og hentet sig sul.

Saa en høst blev faren syk og la sig tilsengs, og det blev slutt paa lykken. Uke efter uke dugde han ikke arbeide for munkene; men han hadde været dem en nyttig tjener, de vilde nødig miste ham og kurerter paa ham med salver og medikamenter. Liggende blev han, uten legemlige smerter og svækket paa forstanden.

Som de skjønnte, at der vanskelig blev gagn i ham mer, og at han og hans søn endog kunde bli dem til byrde, randt det dem i hu, hvem manden var – at han var en fremmed og ukjendt, og at de hadde forsømt at søke paalitelig vidnesbyrd om hans kristendom og forrige vandel. Og det hadde været letsindig at indrømme ham tilhold paa klostrets ^[12] omraade, de hadde byrder tunge nok at trækkes med i disse ugudelige og dyre tider, landsbyen huset fler end nok av fattige, som saa at si hadde arvekrav paa deres barmhjertighet.

Mon det ikke skulde være en forløpen anabaptist? – Ørskne svar han hadde git en lægekyndig broder vakte mistanke, og abbeden stevnet sønnen til sig i farens forfald og spurte og randsaket.

Sepp fattet ikke det grann av det hele, han læste sin trosbekjendelse paa rams, skriftet dem av sine oplevelser, han turde skrifte, og røbet intet kjættereri. Likevel forkyndte en langarmet, lutrygget og surøiet munk, som styrte utdelingen av almisser, at de herefter ikke evnet støtte tilvandrende fremmede, og at far og søn hadde at søke sig et andet bosted. Og gutten blev sendt bort med formaning om at paakalde helgenene, især den hellige Valerius, hvis kostelige relikvie var i

klostrets værge – ved hans hjelp kunde det være, de blev berget av sin vaande.

Hjemme i den fattige stuen deres hev Sepp sig paa ovnsbænken og grublet og smaagraat. Ikke kunde han hente raad hos far sin, som laa der og tøiset uvett, og den hellige Valerius skjænket ikke sin gunst for godtkjøp, det visste han. – Men ind i et hul under ^[13] en løs teglsten nedmed peismuren hadde gamlingen puttet sit hemmelige eie: et par lødige sølvdaler og en stump av et guldkjede. Han hadde stolt paa sønnen og aapenbart skatten for ham, idet han strengelig nægtet ham at røre ved den og skryte av den.

Med angst og kval i samvittigheten karet gutten sølvdalerne ut og bragte dem som offer til den hellige Valerius. En for en ruslet han avsted med dem, og bønørt blev han og saknet ikke føden de nærmeste dagene, saasom helgenen mildnet almisseutdelerens sind. At det ikke netop blev billige varer for myntene, den forstand hadde ikke Sepp paa handel, at han det skjønte.

Kjedestumpen voldte det beskest kvide at offere. – Vinterkvældene, bak laast dør, hadde faren og han brukt sitte ved varmen og veie de glatte, vægtige guldlækker paa fingertuppene og kapgjætte alt det, de kunde kjøpe sig for hver enkelt av dem, og den var blet deres virkelige, lønlige klenodie, som dypt forvart i det mørke hullet blinket haap og fortrøstning og fremtidsmot ind i deres hjerter. – Sepp hadde ikke smakt mat fra det, en enke iforgaars snøt sine egne unger for en meldust til ham, hadde betlet fra hus til hus og ikke høstet likere gave end skjældsord, ^[14] før han endelig grov kjedestumpen frem og løp med den.

Og den hellige Valerius takket for offer! ...

Da Sepp skulde ut av kirken, blev han tat i nakken av en lægbroder og slæpt til almisseutdelerens rum. Dit kom selve abbeden, mægtig og myndig og høi av harme, og forhørte ham. – Hadde ikke gutten eller faren hittet guldkjeden og dulgt det? Eller stjaalet den? Og hvor var resten av den?

Nei, det hadde de ikke – de hadde ikke, forsikkret han. Den hadde støtt været deres med rette og været gjemt under en løs teglsten i peismuren.

Men var den ikke røvet fra en fornem veifarende? Det blev heldigst, han tilstod straks. Det var paa det rene, at han og faren brukte luske til skogs om nættene –

Ikke efter færdesmænd, bare efter hjortedyr en sjelden gang! – Og gutten faldt paa knæ og ba: «Naade! Naade!»

Mer var ikke at skræmme ut av ham, ikke en stavelse om, at faren gjemte resten av kjeden eller andre skatter. Men han blev tynt og dængt, saalænge munkene aarket, fordi han var en krybskytter, og fordi han hadde narret fra klostret den kristelige barmhjertighets ^[15] almisser, dem han ikke hadde behov for.

Tilslutt knupset de ham bort i en krok og bød ham bli dér og ikke driste sig til at forlate klostret, før saken var undersøkt paa aastedet. Han seg forover og blev liggende hodestups med panden mot stenflisene og hørte dem gaa og stænge døren, men vaagde ikke røre sig. Og han hulket kvinkende paa gutters vis. Graaten døivde smertene, og omsider sovnet han av ulykke.

Det var skynt, da han vaaknet. Han lettet paa sig, hilstet det siste krampagtige hulk ut av bringen og sat og frøs og gned sine saare øiner. Sultens kvalme sug vækket ham helt, og i det samme veiret han lugten av nybakt brød. Han tittet rundt i tasmørket og snuste, la sig paa firefötter og krabbet hen til almisseutdelerens bord. Under bordet var stillet en diger kurv fuld av varmt brød, det dampet lunkent fra den. Mens han sov, maatte de ha baaret den ind.

Han stak haanden ned i kurven, drog den op igjen og lydte skræmt en stund, puttet en finger i munden og slikket paa den. Saa nappet han et brød, gapte stort og klemte tændene i skalken. Han tygget og svælget, ^[16] krabbet fort tilbake til kroken og blev sittende med brødet i fanget og tænke.

Han reiste sig sagte, stiltret skridt for skridt langs væggen, naadde døren og trykket forsiktig paa klinken. Den ga efter, og døren svinget op. Længe stod han paa taa og holdt pusten. I gangen var det næsten mørkt, og tomt for folk. Han smog sig gjennom dørgløtten, og tvekroket løp han med hoppende steg bent frem. – Porten var aapen, og videre fór han. Ingen saa ham, ingen stoppet ham i landsbyen ...

Ved hytten deres huket han sig ned bak hjørnet og lurte: Et koldt kast av nattevind suste over sletten og raslet i takets halmstraa; gutten hadde sprunget sig svett, og nu skalv han i lasene sine. – Indenfor var det stilt. Munkene maatte

være færdig med undersøkelsen sin, og klokere var de ikke blet av den, knislet han ... Hadde faren bandt dem, undret han sig. En ed var andet hvert ord, gamlingen talte i ørskan, og han undte dem alle edene og al søplen og muselorten, de hadde gramset i, dersom de hadde endevendt hele skramlet. Bare de ikke var blet for vonde, grøsset det i ham; saa kunde de ha slaat faren, og han var ute av stand til at væрге sig og taalte ikke styg medfart. Aa, [17] de slog vel ikke en syk mand, ikke en, som var svært syk –

Men sulten tok til at pipe i tarmene, og gutten kjælte for det varme brød. Det var saa godt at stryke den glatte skorpen med haandbaken. – Stilt var det og stilt blev det i hytten, faren sov visst. Og Sepp spratt op, og trøstig gik han over tærskelen og sa kry: «Her er mat til dig, far.»

Det svarte ikke, og han bidde spændt og spurte: «Sover du, far?» – Mørkt og taust var det i stuen, ikke laat der aandedrag, ikke stønn. Med kuldsen angst i stemmen ropte han atter: «Her er mat til dig, far!» –

Glør ulmet paa gruen, blev han vár, og han fik det travelt, nørte varmen med spaaner og blaaste paa den, til det luebrændte. Han ga sig tid, plukket pinder av asken og gjorde den vesle ilden rigtig flarende og visste, at han somlet for at slippe vende hodet. Men da han saa til siden, halvblind av at stirre i flammen, skimret noget langt kvitt paa gulvet foran sengen. Kanske faren var rullet ut av den, kvakk han.

Jo, faren laa naken paa gulvet. – Gutten tændte en tyristikke og lyste henover ham. Han vaaknet ikke, laa stiv med vidaapne øiner [18] og hadde blod i skjægget ved mund-vikene. Faren var død, skjønte Sepp straks.

Han lutet sig ned og saa nøiere paa liket. Det hadde røde striper og flækker, mærker av pisk og støt; mittefter brystet var et bredt, rustbrunt brandsaar, og endnu klistret smaa kulbiter fast i det. – Sepp skjønte ogsaa, hvordan faren var død, og hvem som hadde pint ham ihjel.

Han rettet ryggen, grep famlende brødet fra gruekanten og satte ut i natten, rømte for livet ...

En lun, blaa maikvæld nogen aar senere kom Sepp luskende i gransnaret ved dalskrænten og snék sig frem til det ytterste hus i landsbyen. Der bodde en enke og hendes to sønner, som hadde været kameratene hans.

Han skottet rapt opad gaten – uset var han, og han skubbet luen paa snurr og gik freidig ind og hilste. Lang og voksen var han blet, hadde pene klær og prøvde føre sig som en ægte soldat; likevel kunde de dra kjendsel paa ham, da han mindte enken paa, at hun hadde git ham mel til et maaltid grøt, mens faren laa i den siste sykdommen. Om farens død og hans egen rømning blev der [19] forresten ikke ymtet større, men han fortalte mangt om sine hændelser, om ufred og feltslag, og at han var tjener hos en keiserlig oberst, hvis regiment hadde leiret sig nederst i dalen og skulde værne landet mot svenskene. Han hadde tat orlov et par timer for at ri til landsbyen og træffe kjendinger, sa han; hesten hans hadde brovagten i forvaring. Og han spurte flittig efter munkene, næret slet ikke nag til dem og var lei, fordi han ikke kunde hefte sig med at se bortom klostret.

Sepp blev til ut paa natten. Til avsked forærte han de gamle kameraterne sine en sølvpenge hver, og glad blev de. Helst vilde han hat dem til at følge sig et stykke, men moren ba dem la være, det var for utrygt paa denne tiden av døgnet, og han gik igjen alene.

Næste dagen faldt svenskene braatt over landsbyen og klostret og brændte og skjændte. Og dræpt blev alle de som flugten ikke frelste, og myrdet blev enkens sønner. Men forrest i svenskeflokken red Sepp. Han hujet og skrattlo og viste vei, han hjalp til at sprænge kirkeporten og rendte straks dit, den hellige Valerius' skrin skulde staa. Det var forsvundet, og da illskrek han som gal. Rotet [20] og lett blev der høit og lavt efter det, og fangne munker blev martret for at tilstaa, hvor de hadde gjort av det, saa deres vræl skar vidt over sletten – gagnløs var svenskenes strenge møie. Skrinet var forsvundet. Og derfor blev Sepp, som hadde forledet dem til denne narre marsj op i en fattig og avsides fjeldegn ved fabler om helgenens rike herlighet, lagt i bolt og jern og git i profossens vold. Men han var hændig og smidig, og før morgenen randt var han fri fugl dypt inde i skogene.

*

– – Nye aar gled, og krigens strøm hvirvlet Sepp omkring i de tyske land. Helt

nord til Pommern blev han skyllet, endda han stadig strævede for at holde sig sørpaa, dér han havde den gjerning ugjort, som var blet livets tørste higen for ham. Ofte skiftet han parti, og hvad konfession han havde, kunde han neppe selv ha sagt i en fart, saa letvindt ændret han den.

En høst kavet han sig sør til Bøhmen og støtte paa junker Rüdiger og hans bande. Det var karer, som tiest drev krigens haandværk paa egen vinding og vaage og ikke svor til nogen feltherres fane, ifald de saa sig vilkaar til at undgaa det. Men de var just av det slaget, han havde hug paa at komme i ^[21] lag med. Han blev optat i banden og fortrodde junker Rüdiger sin kundskap om den hellige Valerius' skrin, som munkene maatte ha gravd ned i en krok av klostret, og det svenskene hadde været for dumme til at finde.

Junkeren rynket panden og sukket for tænkt. Ingen hadde brev paa, at manden talte sandt, og helgenen kunde jo være flyttet til et sikkrere sted, rimelig nok kvilte nu de hellige ben indenfor en befæstet bys murer, dersom skrinet var saa forskrækkelig kostbart. Men han paala Sepp at tie stille om saken; det var ikke værdt at dele mellem førti, det de to gjerne kunde ha lykke til at dele sig imellem, og desuten var det uforstandig at egge de meniges griskhet, naar én ikke var ganske trygg for, at den ikke blev slem skuffet.

Den vinteren blev sørgelig for banden. Den hadde fast kvarter i et ødelagt slot og berget livet med at furagere i trakter, som længe siden var grundig herjet og skrappt for alt, folk og hester kunde nære sig av. Og av frygt for mægtigere herrer turde ikke junker Rüdiger finde sig et bedre hi. Over jul var nøden saa stor, at de skraleste hestene blev slagtet og spist, og fra det leite blev ulvene ^[22] saa arge til at ule tæt kring husvæggeae, at én skulde tro, de avundte menneskene den usle føden, og vagtene blev ræd dem og maatte trues paa post.

Men kvæld efter kvæld sat Sepp hos junkeren og spøkte og gjønte ham i godt lune og endte gjerne med at skildre skattene i den hellige Valerius' skrin, lot guidet og sølvet glittre, tællet perlene og de ædle stener og reknet ut, hvormange tusen dukater de kunde sælges for, og hvad én kunde kjøpe sig for den sum av rede mynt, og mante syner av storagtig vellevnet ind i den arme adelsmands træge hjerne. Han lekte op igjen den lek, han og faren hadde øvd med

kjedestumpen, og han var en mester i at øve den; otte aar hadde han trøstet sin hevnsyke sjæl med den. Til den hellige Valerius hadde han skjænket kjedestumpen, og helgenens skrin var blet hans eget klenodie, som ufuldbyrdet hevsn skilte ham fra.

– Markene blev snebare, og Sepp red avsted for at rekognoscere og var fraværende flere uker. Det blev gjættet paa, fyren kunde være død eller ha valgt heldigere fæller, men han svigtet ikke sit kompani. Han vendte tilbake med godt nyt om en uplyndret landsby i de bayerske fjeldene og leiet efter sig i et [23] rep en gammel, lutrygget og surøiet munk. Det var almisseutdeleren, Sepp hadde slaat kloen i, og han hadde ikke sparet taalmot og list for at sikkre sig den fangsten.

Fra solnedgang til daggry var junkeren og Sepp laast inde med ham, og den fromme broder blev saa høirøstet, at ikke en av banden fik sove i fred den natten. Da samtalen var slutt, skiltes de fra et lik, som laa paa gulvet splitternakent og blodstripet og hadde et bredt brandsaar mittefter brystet. Men de hadde greie paa det, de vilde vite: I kjelderens under Sankt Jakobs kapel var stablet op knokler og ben fra glemte graver, og der var helgenskrinet skjult.

*

Rytterne var fremme. De steg av foran klostrets hvælvede hovedport, og Sepp trak hestene ind i gaarden og bandt dem ved brønden. Junkeren stabbet efter, stivbent og pæsende og med opknappet vams. De var mødige og trætte av riddet i den solhete dag utenfor, og de tok hattene av og blev staaende tause, svalte sig i skyggen og hørte dyrene slurpe og slurpe.

De høie murbygninger om den firkantede plass var grimet av ild og røk, og vindusgluggene [24] gapte tomme og svarte, men ubodd var her ikke – adskillige av munkene hadde nok atter samlet sig hit. For indgangene var hægget svære plankedører, græstottene som spiret mellem gaardens heller var trampet av jevnlig traakk, atmed kirkevæggen, ret lor porten, var en række raa bjelker reist til tørk og i en av dem sat en langskaftet tømmermandsbile.

Sepp gjespet lát og smilte op mot den solflimrende himmel. – Naa, munkene hadde flikket paa reret sit, men de skulde ikke ha varig glæde av det arbeidet, hvis han fik raa. De hadde laget en hætte av tjærebrædde bord paa kirketaarnet,

saa han. Den tørre flisen bortunder bjelkerne vilde fænge fint. – Det skulde synes paa klostret, hver gang han hadde gjæstet det ...

Med ét slog han i en smældende latter, la sig saa over brøndkanten og suget sig utørst, dypet ansigtet og plasket og skvættet paa hestene, fordi de hadde grumset vandet. Junkeren skulte forarget – hvad djævelen lo denne skrullingen av? Han kunde ikke døie slikt utidig og barnagtig væsen hos en ellers flink soldat, og han bandte som han hadde for skik, naar disse riene plaget Sepp: «Hold kjæft – hold kjæft for Satan!»

[25] Men nu vørte ikke Sepp det. Han klappet øiken sin og bad den om forladelse, kysset den paa mulen og gnaalte en vise og lo.

Junkeren bét sinnet i sig, halte en flaske op av vamsens lomme, drak en sid slurk og forvarte den i lommen igjen uten at by den anden. «Sankt Jakobs kapel?» spurte han tvert.

Sepp agtet ikke spørsmålet. Han danset syngende rundt brønden, kroppen bugtet og vred sig de magre lemmer dinglet og slang. Og latter svarte paa hans latter. Et gult, grinende fjæs tittet fra porten; det var den vanvittige kjærringen. Hun sjokket ind, vugget hofterne, trippet og viftet og kvén av fryd. Han grep hendes hænder, slét hende med sig, og de trallet og spratt.

Junker Rüdiger glodde svimmel paa dem og fælnet. Var han blet besat og forrykt, krabaten? Og han var alene med ham. «Sankt Jakobs kapel – hvor er det?» stammet han. «Vi maa skynde os – Sankt Jakobs kapel, din gale hund!» skjældte han og hyttet.

Sepp slængte kjærringen væk. I kaate bøks fór han til bjelkene, rykket bilen ut og og hævet den. «Den kan bli nyttig,» sa han og spanket til sakristidøren og dunket den op.

[26] «Vent!» ropte junkeren. «Vi faar stænge porten.»

Sepp ventet, ørkesløs og alvorlig, og lot den anden ha det bryet at lukke portfløiene og sætte den svære bommen for. Men latteren krislet i halsen paa ham, og støtvis sprutet den ut, da de skred gjennom kirkeskibet. Bak dem tasset kjærringen barfot.

– – Kjelderlemmen i Sankt Jakobs kapel var naglet til med dobbelt sætt jernnagler, og de maatte hugge i seig ek, saa det gungret og runget i kirken, og bryte av alle kræfter, før de kunde greie den. Men op sprakk den, og de tumlet tilbake for den raatne, giftige stank, som gufset dem imøte.

«Tvi, for helvete!» nøs Sepp og harket. Han skubbet lemmen bedre fra, og prøvde lodde bund i bælmørket. «Der er en stige, kan være den er stærk nok,» meldte han og bukket ærbødig. «Vil ikke den naadige herre gaa fore? –»

Junker Rüdiger svarte ikke. Han hadde med sig en slunken skindsæk, og ut av den fisket han et fyrtoi og en vokskjerte, den han tændte og rakte sin følgesvend. «Fort dig!» kommanderte han hissig. «Din fordømte apekat, til kvælden kan vi ha munkene og bønderne paa nakken av os –.» Sepp lo ^[27] likesælt og entret ned. Om litt ropte han, og junkeren tok skindsækken og kløv efter. Kjærringen vaglet sig paa stigens øverste trin og klødde læggene sine.

Vokskjerten var stillet paa en hylde i muren og kastet en flake av lys opunder det lave, skimlede loft med de svaiende kingelduskene og skinnnet henpaa en mandshøi stabel av dødningeben, som fylgte hele enden av kjeldereren. Sepp stod og hakket med bilen i stabelen, pikket hul i morskne skaller og mumlet for sig selv.

«Er det her?» sa junkeren; han holdt sig i stigen, hadde ikke videre mot paa at forlate den. «Har du fundet noget – hvor fan er det, spør jeg?» Men ved første skridt gled han i sleip grønske, stupte og svor vildt, og kjærringen skraslet og gottet sig. – Sepp drev uforstyrret paa med sit. Han maalte stabelen, hvor tyk den var, saget bilebladet flatt ind paa mitten av den og trykket og lempet, til det ikke blev mer end godt tak om skaftet. «Hohoi!» hyfset han og lirket, og knokler knaste. «Hohohoi!» hyfset han haardere, og et skranglende ras ramlet omkring ham. Halve stabelen vættet, og kjerten blafret og var nære sluknet.

«I guds navn!» Junkeren sjanglet unda, ^[28] kvalt og blind av stank og støv. Kjærringen akte sig nedad stigens trin og blev sittende paa det nederste.

Sepp trasket omkring i haugen, brukte skaftet av bilen og vættet resten av stabelen stykke for stykke og ga sig til at grave og sope og maake, saa splinter føk og skaller trillet.

«Her er det!» skrek han haast i og rettet ryggen. «Jeg ser –» Mælet brast, han hostet og feftet med armene. «Kom og hjelp mig,» kviskret han og vinket. Og kjærringen sprællet og kvæste og vinket igjen, men junkeren var idetsamme ved siden av ham. – Ja, sanddru Satan, dér var det, skrinet! Det blinket i et messingslaatt hjørne ...

Og de bøiet sig tvekroket og sopte og maakte begge to, og de grov det frem – en lang, mørkebrun, utskaaret kiste med hanker. Glaslaaket var skjærmet av tremmer, som var spikret paa. – De fattet hankene og vilde løfte. Det var for tungt, men de spændte i og de maste og stønnet og slæpte det frit av benhaugen.

Sepp kuttet tremmene og brækket dem av, knuste laakets glas og sprosser. Og i kjertens uvisse lys glimret og glittret og gnistret det fra den hellige Valerius, fra pandens [29] diadem, fra øienhulinger og næse og mund, fra brystets guld og sølv, fra fingrenes ringer og perler.

Munken hadde ikke løiet. De saa paa hinanden, bleke og matte av brusten spænding.

Junkeren vilde tale og kunde ikke, han fugtet læpene og nikket og laget skindsækken færdig til at sanke byttet i den. Men Sepp snappet kjerten, klistret den fast paa skrinet, og knælte og trevlet skjælvhændt i brystets klingrende dække. Hans kjedestump – var den der? ... Han tøyte kjedene, saa benraden rugget og knaket, og han tuklet lækkene, for den kunde være sveiset til en længre –

«La være!» herset junkeren, ilter av hast. «Vi deler etterpaa. Læg i sækken.»

«Kjedestumpen min,» svarte han klagende. «Vil ha den –»

«Vi skal finde den etterpaa – vi deler etterpaa,» snakket junkeren som til en amper unge. «Læg i sækken!» Han stod og spilte den ut og dirret av iver.

Kjedestumpen var der ikke. – Sepp rusket til sig en bundt kjeder. Bensplinter fulgte med, han kylte det alt i sækken. Han spyttet helgenen i ansigtet, knækket hodet av halsen og langet det til junkeren. «Besst at skrælle [30] pynten av det!» sa han og trev sækken og øste oppi kjeder, medaljer og kors, hjerter og ledemod av dyrt metal, offergavenes kostelige rikdom –

Men da benraden sprikte blottet og bar, kjendte han sig saa utkjørt træt. Det la sig over ham som en braa trang til søvn, og han støttet albuen paa skrinet og pustet dypt. Aanei, det dugde ikke være træt nu, de hadde ikke stunder til at kvile. «Det er penger værddt, dette,» sa han døsigg og ristet sækken. «Hvormeget kan det bli for det?» sa han vaaknere og gløttet op. – Junkeren hadde trukket dolken sin og puslet med at løsne diademmet, som var stiftet til panden.

«Vet ikke,» brumlet han. «Det blir meget –»

At det blev meget, forstod Sepp av sig selv. Og de skulde dele som likemænd – *den* edelige avtalen hadde de. Meget blev det, og mindre kunde det ikke være, skulde det forslaa ... Han gikk i gang med helgenens hænder, dem han hadde spart til slut. Let og nænsomt plukket han neglenes perler og flæret en lap av lændeklæet og viklet om dem. Men nogen av ringene var som smidd paa fingrene. Den fans plate-ringen vilde slet ikke skilles fra venstre tommelen, og han ^[31] slapp den og i sækken. Kunde ikke de sælge relikvier ogsaa? ... Hei, mester jøde, muntret han sig, hundre dukater for den hellige Valerius' tommel! Hvo, som den eier, har fuldkommen vigsel og tryggsel mot langfingret pakk, endda han selv kan trolle baade kronen av keiserens isse og fattigste styver fra syke stakkarer og sultne barn – – Men jøden er fiffig, vil ikke by paa den allerhelligste tommel, tør ikke for paven i Rom; han vil ha verdsligere varer, ædle Stener og smykker av sølv og guld vil han ha, og for dem tæller han op paa sin disk hundre dukater, tusen dukater, og ikke spør han en tapper soldat, hvor skatten er hittet. – Og soldaten kjøper sig den fineste dragt, det sømmer sig en fredelig borger at bære, for rakkeren skulde være soldat længer! Sit vil han nyte i fred, ha hus og have og hygge og usørgd mat og drikke og en silkeseng med dun i dynene og en ærbar jomfru til kone. Og gaar han en morgen over torvet og træffer bra borgerer, hilser de paa ham og han paa dem, og borgermesteren er ikke for stor til at bli med ham hjem, og den unge vakkre konen skjænker av vinkanden –

Sepp smattet med tungen, men den raspet tør under ganen, og han mærket helt ned i ^[32] maven den fæle lugten i kjelderren. Og koldt var det, skuttet han sig.

Venstre haanden var rensket, og flittigg skrudde han videre paa den høires ringer. – – Det om konen og borgermesteren hadde han ikke hat rigtig moro av

idag, hadde vel fortalt sig det for ofte ... Huset skulde være – han vilde kjøpe – –

Rart var det, han kunde likesom ikke huske det, han vilde kjøpe for pengene. Ønskene var saa død i ham. Det nyttet ikke gjøgle til frydelig mønstring den sværm av drømmer, hans attraa hadde hvervet – de lystret ikke, drømmene.

Han vilde skaffe sig – vilde ha ... Nei, han var kjed av sine egne eventyr, de var blakke og vamle blet, han forsmaadde dem. Gullet var hans, halvparten av det i sækken, og før maaneden var forbi, kjøpte han sig hver virkelig ting, han ønske gad. Og trængte ikke truge drømmene om at være snille –

Men, hadde kjedestumpen været at finde, den hadde han ikke vekslet for præget guld. Den skulde han sydd ind i trøieforet, saa ingen kunde ane den og ingen stjæle den, for lykke vilde han aldrig sakne, dersom han den hadde.

Den var ikke længer end som saa, kvartet ^[33] han det av paa ærmet sit. Og han stivnet til og ble staaende og stirre, mindtes det, han nødigst vilde mindes – det, som hadde jaget ham avsted i livet, skvættten for at se sig tilbake. Støtt hadde han hat det mindet i hælene paa sig ... Et nakent mandsluk, strakt paa et jordgulv, og det hadde et bredt, rustbrunt saar mittefter bringen og blod i det graa skjægget og vidaapne øiner.

Han blunket og skuttet sig. Farens lykke. – Høh, munken, almisseeutdeleren, hadde ligget slik han og ... Kjedestumpen hadde svaret renter, gyldne, blodige aagerrenter! Her laa den hellige Valerius, arm som en fjorgammel synder paa galgebakken, og i kvæld brændte klostret atter, og munkene skulde føite paa fantesti –

Jovisst, kjedestumpen hadde bragt lykke og guld, hevnen var hans og gullet var hans. Og snart blev det hus og hjem og tønder med vin og en ærbar jomfru til kone ... «Der, gamlemor, du skal ha din skjærv!» lo han og knipset siste ringen til kjærringen, som sat fortapt og glodde og ikke rørte sig.

«Uf, den knæggingen din!» – Junkeren pirket ved stenene i øienhulingene; han var færdig med diademet og næsens og mundens prydelser og hadde gjemt sakene i lommen. ^[34] «Faa mig ikke til at ripe stenen. Plukk op ringen og læg den i sækken – Og hold kjæft!»

«Jeg ler og jeg graater, naar jeg vil,» skjæket Sepp tærgende. Men det fik være

endskap paa skjænd og kommando, det vilde han si fra. Og han kneiste rák.

«Hold kjæft selv! Avtalen var vi skulde være like og dele likt –»

«Den var saa,» medga junkeren rolig, kylte hodeskallen i skrinet og myste paa ham. «Er de ikke fine?» tedde han frem stenene. «Dem blir det fornuftigst at sælge og dele betalingen, de er par,» snakket han kameratslig, mens blikket svév sløvt om i kjeldereren. «Hun vil jo ikke ha ringen, og den skulde da heller ligge i sækken end der i sølen» –

«Læg i sækken selv og putt ikke i lommen!» murret Sepp ilsk; denne fete fredsommeligheten bragte harmen til at koke i ham. Og de skulde dele, inden de red fra klostret, krævde han haardt.

«Jajaja,» stagget junkeren godslig og glatt i stemmen. Bare det blev tid til det, men de skulde ikke bli usams for det. – Han aapnet sækken og kjek i den og tømte omstændelig lommene sine. Det hadde ruvd mer end det blev, kanskje. «Du, er det ikke ^[35] igjen nogen smaatterier i kisten?» spurte han langsomt, og Sepp bukket sig grætt for at lete efter. Fan til knuslete knark – –

«Han stikker dig!» gneldret kjærringen. Og han hev sig unda, kjendte et hett risp i nakken og slaget totre skridt. Bilen – sanset han, og næven fandt skaftet, og et skraat sleivhugg rammet. Junker Rüdiger datt søkkende bakover i benhaugen, med kløvd hake, og blodet pumpet skummende ut av strupen hans ...

Sepp tok sig til nakken – han skjønte ikke endda. Men hvordan var dette gaat for sig? – Kjærringen gaulte oppe fra kapellet, dit hun var flyttet.

Junkeren sparket litt, rallingen gurglet. Nu døde han – «Vi skulde dele likt, din lumske skryter!» gren Sepp. Saa slængte han sækken paa skuldren og kløv op stigen.

– – Det mørknet alt i kirken, og det blev besst at skynde sig. Sandt var det, én kunde ha fienden over sig til nattes. – Han stanset og skiftet skulder for sækken; der var ikke større tyngden i den, men den skrubbet saaret i nakken, og det værket og blødde, saa det silret nedad ryggen. Han burde binde en klut paa det, en skulde aldrig være vørsløs ^[36] med saar og rifter, lot én dem eitre sig, blev de slemme –

Men den, som hadde held, fristet sjelden ufærd, og heldig hadde han været, svineheldig. Rikdommen, han bar paa, var hans og hans alene, siden junkeren brøt avtalen og forspildte sin halvpart. Kompaniet hadde rundelig faat det, han lovde før toget, slag og furasje og bøndernes tarvelige kram, det han ikke forlangte part i, og ikke kunde det være at snyte det for en styver, om han ikke sløset bort av sit retmæssige eie til de enfoldige røverne ...

Aa, som blodet hadde flommet av den adelige snikmorderen, smilte han glupsk og skottet ind i Sankt Jakobs kapel. Det lyste rødt fra kjelderlemmen: Vokskjerten stod paa skrinet og brændte. Underlig, den ikke hadde sluknet, mens de slóss; det vilde blet leit for ham, hadde den det gjort –

I klostergaarden vrinsket hestene og stampet i stenhellene. De var kjed av ventingen, krypene, og ikke hadde de hat høistraet at tære. «Vi skal ikke være unaue,» trøstet han dem og klappet dem. «Vi skal ri straks, vi rir straks paa timen!» Og de humret til ham.

Sindig vasket han sit saar og forbandt det. Men saa blev han sittende paa brøndkanten ^[37] og gruble. – Sepp vilde fortælle banden, at de hadde raakt i kast med munkeherket, og at junker Rüdiger var dræpt – den skrønen blev ikke vanskelig. Det blev vanskeligere at redde sækken udelt, og han var ikke i stand til at pønse ut en tilforlatelig maate at berge den paa. I skogene og i dalen lurte bønder og munker, eneste veien førte over broen, og dér holdt banden vagt, og han maatte slaa følge med den de nærmeste døgnene ...

Det var saa ødt og stille mellem de høie, tomme murbygninger. Av og til kvittret og skvattret oppe fra vindusgluggene smaa-fugl, som kvældet sig, eller en av hestene prustet og skrapte med hoven. – Sepp pønset og grublet, saa han blev ør og dum. Og værre og værre syntes han vanskelighetene blev.

Dele vilde han ikke! Han visste sig ikke raad til at gi avkald paa det ringeste av det, hans var. Og desuten slog ikke kompaniet sig til taals med litet, vilde sagtens ha det meste, kjeder og ringer og ædle stener. Og den, som fattig blev, det var han. Angsten for at tape den gyldne rikdommen summet og svirret i ham, til han skalv av sjælekval.

Motfalden reiste han sig. Han hadde ikke spist denne dagen og ikke sørget for

[38] niste, og han undersøkte junkerens sáltasker, men ikke brødsmulden var der, – Mat maatte han ha, mørkt blev det snart, og her kunde han ikke bli. Til broen maatte han, og sækken fik han berge, som han kunde, saalænge han fulgte banden. Og ikke hørde det at svi av klostret denne gangen. – Sepp var næsten paa graaten.

Junkeren – den skurken hadde fort greiet knipen! Han var saa storsnutet, at neimen hadde de ikke vaagd fingre ved hans sæk. Hadde ikke den usle snikmorderen brutt ed og avtale, og raatnet ikke han nu som et fett aadsel i kjelderren, vilde det faldt saa let og av sig selv altsammen ...

«Jeg rir til broen!» bandte Sepp og gik ind i porthvælv for at skyve bommen fra og lukke op fløiene. Da hørte han som pistret av en skræmt hund og saa kjærringen ligge hopkrøpen i en krok.

«Vær ikke ræd mig, du,» sa han vekt. «Jeg vil ikke gjøre dig vondt, gamlemor.»

«Kjære Sepp – ikke ri broen,» pistret hun. «De stygge soldatene – de dræper dig –»

«Jeg maa det,» svarte han stutt. «Flytt dig unda –»

De svære dører knirket paa hængslene, og forbi landsbyens hytter og grustomter stirret [39] han utover den skumrende, graagule slette mot snefjeldene i sør. Luften var blikstille og vaat av dugg.

«Snille, kjære Sepp – ikke ri broen – de dræper dig!» tagg hun. «Ri vadestedet –»

Vadestedet? – Det ga et sætt i ham. For der var et vadested en liten fjerding ovenfor broen, men det blev aldrig farbart før sent paa sommeren, naar elven var som lavest. «Det er umulig ved dette leitet,» mumlet han.

«De brukte det forrige uken,» sa hun. «De bruker det – tør ikke ri broen for de stygge soldatene.»

«Hvem bruker det?» Han grep hende i armen og skaket hende.

«Alle folk – guttene mine red det forrige uken,» suttret hun, og han saa kvasst paa hende og slap hende. Var det andet end vanvittig tull hun fór med? Guttene

hendes var død, de – for fem somrer siden ... Men det kunde hænde, vadestedet var farbart, at bønderne hadde stelt paa det under krigen, det skulde vel ikke stort arbeidet til ... Ja, han vilde prøve. Den, som lykken hadde, fristet sjelden ufærd.

Og som i en varm rus av mot og haap sprang han til brønden, tok sækken, løste junkerens hest og hoppet i sálen.

[40] «Farvel, gamlemor, og takk skal du ha!» ropte han og travet ut porten. Og hun neiet og svarte: «Farvel, Sepp – hils guttene mine!»

Han lo og han sang, dér han red gjennom skumringen, gad ikke mer huske svik og fare.

— — — —

Den døde junker Rüdiger hængte munkene i en ny og høi galge, som klostret bygget sig, og en maaned efter fik han en fælle, da liket av en fiendtlig rytter blev skyllet paa land i en bakevje nedenfor vadestedet.

Men under inderlig bøn om naade til at finde de rette knokler sanket de den hellige Valerius op av benhaugen, og de la ham atter i skrinet og smykket ham med sin armods midler, saa rikt og saa gyldent de kunde.

DE SISSTE NÆTTENE

I.

[43] Novemberdagen hadde været vaat og graa, saa det snaut hadde været sigtbart tvers over til aasene paa vestsiden. Men da kvældssolen flaret brandrødt i en smal glætte, strøk isnende, tør sno langs fjorden, skylaget seg fra hinanden i

tunge flaker, og blaa himmel syntes i revnerne. Og mens det skumret og stjerner tok til at glimte, størknet kongsveiens lere, og hjulsporenes dammer kravet sig.

Veien kom sør fra byen, svinget ut av en bjørkelund, gled mer end halve fjerdingen bent avsted over flate, vide jorder, som bredte sig mellem strand og granskog, og bøiet rundt en brat fjeldknaus i nord. Paa det stykket førte den bare forbi én gaard, og der var den lagt like under det kvitmalte havegjærde, og de gamle vældige trær indenfor hadde dækket den med løvfald.

[44] I skogbrynet lyste det fra et par husvær; ensteds arbeidet folk i skaalen, og øksehuggene dunket fast og lydt. Men paa gaarden var det stille. Uthusene laa øde og tause, og i hele det svære, lange vaaningshus var det saavidt gule lysstrimer sivet unda rullegardinene fra et enkelt rum ovenpaa; alle de andre vinduer glante blanksvarte og tomme natten imøte. – Portgrinden var hægtet av og slængt atmed gjærdet, og den stutte lønneallé op til gangdøren var fuld av halmrusk og brask og mærker efter uvorren færdsel. En karjolskyss hadde kjørt ind paa den nedtraakkede græsvold omkring flagstangen, til den hesten var bundet.

*

... De dunkende øksehugg sluttet. Hesten grov unau med hoven, skaket sig saa sæletøiet klirret, humret sagte og la ørene. Fra fjorden bruste det dovt, stjernene glittret, et vinddrag rørte vissent løv og bølget hen, og mørket grodde om gaarden.

Det gik i en dør. En lygt blev baaret bak det mitterste vindu ovenpaa; sprikende trækroner, flagstangen og dens blinkende kule dukket frem av mørket og forsvandt. Saa knirket en trap, gangdøren blev aapnet, og lysningen faldt gjennom haven og naadde hesten og karjolen. En reiseklædd, skjægløs [45] mand med briller traadte ut paa trammen og snudde sig til en ældre kvinde, som fulgte.

«Hvordan tror De, doktor?» sa hun, og det var som mælet skurret og hun maatte tvinge spørsmålet færdig: «Kan der være haap?»

Ja, det var ikke godt at vite ... Han lette omstændelig i frakkelommene efter handsker og skottet bort paa skyssen sin.

«Nei, det er vel saa – Hvad tror doktoren?» Hun talte dæmpet, men stemmen var blet haard, og dens nagende angst krævede redelig svar. Hun rettet sig, høivoksen og mager, og fæstet øinene paa ham.

Han trak handskerne paa. «Barnet lever neppe til imorgen,» sa han stuss og kremtet. «Jeg kan ingenting gjøre, desværre –» Hun svarte ikke, men hendes blik slap ham, og hun saa fjernt hen for sig.

«Det vil si – det vil si –» stammet han. «Haape bør vi jo, skal vi jo –»

«Jeg hadde alt mistet haapet,» sa hun jevnt. Takk skulde doktoren ha for besøket. Og fik hun kanskje lov til at betale med det samme?

Han vred forlegen paa sig: «Aa, frøken, det er ikke værdt – » De hadde hentet ham saa ofte i høst.

[46] Hun vilde helst betale med det samme, blev hun rolig ved, og han kunde ikke la være at ta mot pengene. Men da hun vilde følge ham til karjolen, avværget han det, sa kort farvel og lukket selv døren for at det ikke skulde bli koldt i gangen.

Han ventet litt, før han gik ned av trammen. Og nøklen blev vridd om; trappen knirket, lykten blev baaret forbi det mitterste vindu ovenpaa, nakne grener, flagstangen og dens blinkende kule skjøt frem av mørket og forsvandt.

Hun har staat i meget nu, gamlefrøkenen – tænkte han. Det nyttet saamæn ikke by hende trøst. Broren sviret baade sig og konen ihjel, sa de; Helmer, brorsønnen, dræpte sig i sommer; for fjorten dager siden holdt lensmanden auktion, inat sitter enken og vaaker over barnet. Og det dør inat – ikke raad for den vesle, spinkle fyren ...

Han løste hesten og vilde leie den til indkjørselen, men den nægtet rikke foten. «Naada, blakken, er du blet sta?» godsnakket han for den og klappet den. Var den svelt ogsaa – hadde den set skrømt, stakkar? ... Hm, det skulde forresten spøke her paa gaarden, naturligvis –

Han mønstret nysgjerrig hus og have og [47] blistret sagte. Slægten hadde bodd paa denne gaarden sin en hundre aar, het det – Hvad skulde nu de enslige kvinderne leve av, naar de flyttet, grundet han. Tja, fruene hadde søsken i

Trondhjem. Men gamlefrøkenen? ... Dra til byen, pensionat og kramhandel og familie og desligeste? Sørgelig uskikket for trange kaar og smaa værelser var hun; han hadde kjendt hende, fra han kurerde Helmer, guldgutten hendes, for kikhosten og krilla –

Stolt race: helst betale med det samme, smilte han. Og hendes penger var sikkert gaat i vasken, de med – hvert grann offret hun paa brorsønnen, sa de ... Arvet jord og gjæld, ungdom og letsind, giftermaal og svindel og fryd og fest og fallit, han hadde snart lært den leksen i disse bygdene. Uforbederlige fantaster og storsnutet stel ... Men hvad fan raket det egentlig ham?

«Seida, blakken!» skjændte han og slét sint i tømnen. Hesten skvatt viltert, og han hadde vondt for at stagge den, men berget karjohljulet for portstolpen og hev sig op i sætet. Og doktorskyssen duret bortover kongsveien.

II.

[48] Det var paa gamlefrøkenens to værelser de holdt til, for der var møblene hendes egne, saa de var blet skaanet, da auktionen tømte huset fra kjælder til loft.

Den grønne lampen paa kommoden under det svære speil i utskaaret guldramme skinnet mat, og ved sofaen, der fruene laa med et uldsjal over sig, var det skynt. Barnesengen var stillet foran hende, og ør av dognvaak lyttet og lyttet hun til den syke guts aandedrætt, sanset ikke andet end den hivende pust, som saget timerne op i sekunder.

Gamlefrøkenen sat ved ovnen i det mørke sovekammers og prøvde blunde. Doktoren hadde strengt paalagt hende at kvile sig, hun skulde ikke sløse med kræftene sine, fruene kunde snart faa bruk for dem. – Karmstolen var makelig, lystre pligtet hun, og træt skjønte [49] hun at hun sagtens var, men hun følte det ikke, aarket ikke sove. Den livsens pine, som hadde tæret hende, var lindret, efterat doktoren sa grei besked; sorgen og angsten sprængte ikke mer barmen, det var som hadde hun alt tapt sin del i det syke barn, og hjertet slog koldsindig og stadig. Ogsaa legemets plager hadde git sig, ryggen og skuldrene værket ikke som forrige natten, men det suste for ørene, og den murrende tyngslen i hodet

varte ved.

... Tankene fløt væk, baade de hun gjerne vilde være kvitt, og de hun maatte samle, og hun hadde stræv med at huske, de hadde stanset slaguret, som forstyrret, og at hun skulde passe tiden. Hun saa paa klokken sin i skjæret fra ovnen – elleve var den – og stirret ind paa stuen og kviskret: «Sofie, han skal ha medicinen, du –»

Og moren reiste sig møisommelig overende, glattet det blonde krushaar fra panden, tok flaske og teske og heldte draaper i barnets mund, stelte ømt om det og ordnet putene. «Sa doktoren noget til dig, tante?» spurte hun syngende og sank tilbake paa sofaen.

«Ikke noget videre. Jeg fortalte dig det –»

Moren la sig bedre tilrette og sukket dypt. Gamlefrøkenen blev sittende rank og foldet ^[50] hændene i fanget; mindelsen om doktorens ord hadde rispet sindet og vækket tankene ... Haape – haape bør vi jo, skal vi jo, hadde han sagt; hun værte ikke haape. Gaarden var solgt, barnet dør, Sofie har familien sin. Vanke alene paa bygden og takke for ly og naadsensbrød, det blev til det ... Men hun vilde ikke tænke, gad ikke, turde ikke, og hun stred sig løs fra sorgenes gjængse jag og lukket øinene, og den stumme stilhet ga sval lise.

Det spraket i ovnen, en lang gnist fløi ut av trækhullet og dalte paa tæppet. Hendes øienlaak hævet sig, og hun saa den ligge og ulme og slukne uten at ænse den svake lugt av brændt tøy. Men det stakk litt i øinene, og hun knep dem ihop og nikket med haken mot brystet.

Hun fór op og stemte haanden i venstre siden. – Hvad var det? Hadde hun sovet? ... Var gutten død? ... Hun stiltret paa taa ind i stuen. Nei, barnet pustet og pustet, og moren sat hos det og graat i smaa, hikstende støn, slik hun pleiet av og til om nættene.

Men hvad hadde det været? – Hjertet dirret, det rislet koldt nedefter lændene, og hun skalv og svælget for at fatte sig, til det lykkes hende kue skrækken. Hvad kunde det være, hun hadde hørt? Hadde det banket? ^[51] Det hadde visst det – hvem kunde banke nu? Kunde det være doktoren, som kom hit igjen? ...

«Jeg syntes det banket,» sa hun og blev het, fordi hun talte saa høit. Enken

ristet opgit paa hodet og hulket kvalt.

«Jeg vil se, hvad det kan være,» mumlet gamlefrøkenen, fandt en fyrstikæske og gik. Hun var blet ganske rolig: Rimelig nok kunde det være doktoren, det vilde akkurat ligne ham at kjøre hit igjen, han var saa snil –

*

... Der var ingen utenfor gangdøren.

Hun stod frysende paa trammen og spurte undren: «Er her ingen?» – Det svarte ikke. Men banket hadde det. Hun blev sikker paa, det maatte være det, hun hadde hørt.

Skyene hadde drevet sørover og sanket sig til en lav væg, ellers var himlen stjerneklar og blaa, og det var ikke saa mørkt som ista. Hun kunde ha set folk helt borte ved grinden. Likevel gik hun ned til flagstangen, ripte i en fyrstik og lyste. «Er her nogen?» ropte hun halvhøit og kastet ikke fyrstikken, før flammen sved fingrene. Men just som hun det gjorde, kvakk hun og trodde skimte en mand mitt i alléen. Hvem kunde det være, [52] som lurte paa denne maaten og ikke svarte, grøsset hun

Baklængs og skridt for skridt drog hun sig op paa trammen; der stanset hun med haanden paa klinken og ropte atter: «Er her nogen?» – Heller ikke nu svarte det, men nu skjelnet hun tydelig, at det kvitnet i et ansigt under de øverste lønnene, og blev harm. «Hvem er det?» sa hun myndig og slap klinken. «Her er sykdom i huset, og De faar værsgod –»

Tungen svigtet, hun lallet haast og støttet sig til dørkarmen ... Ut av skyggen løsnet en skikkelse, vaggende, vuggende gled den nærmere, og hun kjendte den: brorsønnen var det. Tæt foran hende sjev det kvite ansigtet, og hun værnet for sig med strake armer, svimlet og stupte.

...

«Helmer –» Hun knælte ved trammen og vaaknet til samling og jamret navnet, og hun visste ikke mer av sin skrøpelige frygt, visste bare sin fattige sjæls savn.

«Helmer,» klynket hun og steg stølt op og frem til de øverste lønnene, dem han var kommet fra. «Helmer!» lokket hun og graat snufsende.

Aa, herrejesus – gutten hun hadde staat ^[53] i mors sted fra han var paa tredje aaret, og som hun ikke hadde evnet redde fra ulykken – kan hende det voldte han dræpte sig, at han hadde ødelagt hendes penger og ikke hadde kræfter til at si det! ... Ikke aatte han vel et menneske at skrifte det for, som værst var, skulde det ikke bli hende, hadde aldrig hat det, for den konen hans dugde ikke til alvor – Og hun blev vetløs og daante fra ham og skræmte ham: Han fik slet ikke sagt det, han vilde ...

«Helmer!» tagg hun og mante hun, saa svetten silret av hende. Og faafængt ransaket hun mellem busker og trær og speidet ut i natten.

Nei, det nyttet ikke, dette. Men Gud maatte være barmhjertig og naadig og la ham komme en gang til –

III.

^[54] Nattehimlen hvælvte sig høi og tindrende med mangfoldige stjerner, og sølvskjært gry over granskogen varslet, at maanen var i vente ...

Vinterkulden hadde sat ind, og i den blikstille luft blev den tynde frostrøk liggende og dølge fjorden. Men endnu var det snebart; kongsveien, som lik en bred graa strek delte de flate, rimkvite jorder mellem stranden og skogen, var blet haard og humpet, og naar en kjøredoning rumlet forbi, brakket gjenlyden fra gaardens øde hus.

Iforgaars hadde barnets gravøl været, imorges tidlig reiste enken, og gamlefrøkenen blev alene. Hun agtet ogsaa reise med det første og hadde stullet og pakket og gjort sig det travelt al dagen; for hun vilde ikke bli, som lensmanden hadde sagt hun kunde, til ^[55] den nye eieren overtok gaarden ved aarsskiftet – hun mente, de burde la en av husmændene bo i bygningen de ukene.

Sent paa kvæld, da hun var blet saapas færdig, at hun hadde forsynt og laast to kommoder, et skatol og en diger dragkiste, sat hun i karmstolen rent tumlen og gjættet paa, hvad det værelset virkelig kunde rumme, som de hadde budt

hende billig tilleie hos en slægtning i byen. Større end sovekammerset hendes var det ikke, saa det blev en braate at vælge og vrake iblandt, skulde hun ikke slæpe alt med, og det var der ikke mulighed for. Der blev ikke plads.

Hun slog over og tænkte og slog over og tænkte; men saasart hun var blet nogenlunde enig med sig selv, tok hun fat forfra og valgte om igjen. Vanskelig skiltes én fra de sakene, én hadde arvet og hat hele sit liv, og nødvendig vilde hun gi slip paa en eneste ting. Og kanskje hun var litt bange for, at tankene skulde bli ledige i denne ensomheten.

... Det polerte bjørketræs-divanbordet og sofaen og speilet og kommoden paa stuen og karmstolen maatte hun ha. Skatollet og dragkisten og kommoden i kammerset – mindst en av delene fik hun gi op. Endda hastet det jo ikke: Dersom hun brukte dem ^[56] til at pakke i og solgte dem efterpaa, tjente hun flust ind fragten. Og hun trængte tjene og spare –

Læpene bævret, og fingrene plukket raadvildt paa kjoleskjørtet. – De ante ikke, slægtningene, at hun ikke hadde mer end møblene sine og fem hundre og fem og sytti kroner kontant. Mon det rakk for et aar? – Tjene – tjene ... hvordan hun skulde tjene penger?

Gaa som kokkekone og lage mat til fine selskaper hadde hun spekulert paa. God mat kunde hun lage, hvis ikke landsens skik blev urimelig kostbar i byen ... Og sæt, at øvrigheten og sakførerne og redaktørene og de andre, som de nyss hadde hat til gjester og fremmede her paa gaarden, syntes det blev skamfuldt at ha hende i kjøkkenet –

Øinene blev stikkende kvasse, og røde flækker blusset paa kindene; men i næste stund flakket blikket hjælpeløst, hun lutet graablek forover, la de stærke, magre hænder paa knærne og sa famlende: «Jeg glemte – har jeg ikke glemmt –» Og hun reiste sig braatt, traadte haardt i gulvet og gik til stuen.

Gammelbessmors-klokken, de kaldte den for, hadde hun ikke husket, fra de stanset ^[57] den, og den skulde neimen ikke bli solgt! – Hun stillet sig fremfor det høie, staselige slagur og læste paa messingskiven aarstallet og oldemorens navn, som tillike var hendes eget. Saa trakk hun loddene op – varsomt, for kjættingen var blet saa lei til at ryke av – dreiet paa viserne og satte perpendikelen i gang.

«Tikk–tak, tikk–tak,» smilte hun saart og lekte med den. Hun hadde saknet den laaten, hadde hun, og ilde maatte det bli, skulde hun nogensinde sælge den skatten sin.

– – Aa, hun vilde ikke syte! Hittil hadde ikke grander og kjendinger tedd hende vranghet og surhet, og vanen hjalp hende sagtens føie sig i omskiftelsene og bli glad for godhet. – Og varm av bittert mot løftet hun hodet: «Vi har styrt og stelt det slik selv,» vedstod hun og sa det med lydelige ord.

Broren og Helmer og hun. Ja, hun ogsaa. Broren hadde hun krysset i længste liten, og Helmer var det vel hun, som hadde opdrat til den, han blev. Og de fik taale den skjæbnen, de hadde undt sig selv.

Hadde Helmer undt sig den selv? ...

Det skjærmende ly av sorger og pligter og lidelser brast. Dette var det hun lønligst hadde gjemt paa hjertebunden, alt fra den [58] formiddagen de hentet hende dit, han laa og blødde i slaatten paa Smijubakken. – Døvende rammet det hende. Øinene blev store og blinde, munden gapte, og armene hang lamme ned. Saa hørte hun igjen klokken og bøiet halsen vekt, og blikket flakket paany hjælpeløst, gløttet i kroker, gransket opad vægger, vilde finde syssel –

Hun skyndte sig til kammerset, puttet ved i ovnen, feiet gulvet, redte sengen og maste ivrig og ihærdig for at rydde efter pakkingen, til hun endelig satte sig halvt avklædd i karmstolen og gjespet døsig, mens hun knappet nattøien sin.

Dygtig træt var hun, gudskelov, og hun stolte paa, hun skulde sovne fort og trygt og ikke drømme. De samme drømmene hadde uavladelig herjet hendes søvn, siden hun saa det synet, og hun gruete for dem, hver gang hun la sin slitne krop i sengen. Støtt var de om Helmer, og livagtige og stygge var de støtt. – Synet hadde hun tidd med, vilde ikke gi bygdefolket emne til prat og historier, og det skulde ikke bli sagt, at han var av de selvmorderne, som ikke hadde fred i graven, og at faster hans hadde set ham.

Hun tvilte næsten for, det var en drøm det og, at hun saa ham. Den, som vaaket [59] forstanden sløv, kunde altid gaa og ha indbildninger ... Vorherre tilgi hende den syndige bønnen, at den døde skulde komme igjen! Det synet var svært lik drømmene hendes, naar hun hadde lagt sig, og neppe mer at bry sig om –

Hun knappet skakt og trevlet utaalmodig med trøiekanten, men inden hun greiet rette paa det, sat hun uforvarende og duppet og grublet:

... Der var fler i haven end Helmer – fire var de i det ringeste, hun visste ikke nøiere tal paa dem. Han vanket for sig selv og skydde de andre, smøg langs gjærdet og smatt omkring hjørnene og tittet, saa ræd var han dem. Men fik de tæften av ham, gliste de og fræste og jaget ham som ulver – netop som glisende varulver bar de sig. Og han rømte og flygtet. Hun hadde set den usæle armingen hoppe fra træ til træ i alléen, og de glæfset og hugg efter ham, og blev han for frygtelig stedt, kunde han sprætte i ett kjør tversover plænen og helt til trammen, og der dundret han paa døren og vilde ha hende til at frelse sig. – Hun fattet lampen og fløi ned, han klemte sig sig ind til væggen og graat «mama, mama», og hun hyttet og hujet mot dem, vaagde ikke be fadervor for hans [60] skyld, som bak hende var. Men hun løftet lampen, og de lusket unda, lyset magtet de ikke ...

Paa den visen drømte hun stændig. – Underlig var det, den tid han var smaagut brukte han og sutre «mama, mama», hvis han led rigtig vondt, endda han slet ikke kunde mindes mor sin. Og om han hadde været aldrig saa slem, hun blev ikke istand til at tugte ham, gjorde han det ... Og hendes brøde var det, at det skortet paa strenghet under opvæksten hans –

– Hendes brøde – brorens brøde – Fælt, saa én kunde drømme ... De skulde ikke hate Helmer! ... Hun knyttet hændene og rugget i stolen og kvidde sig: Hun hadde drat kjendsel paa bestefar og far til Helmer, de var med i ulveflokken og de hatet ham, fordi han ødde gaarden fra slægten ... De burde sone sin egen adfærd, burde de – kanske de ikke hadde stiftet meste pantegjælden selv? – Huf nei, én maatte være syk paa hjernen for at drømme saa fælt ...

Hun duppet og grublet og sov, men i søvne kvisket hun klagende.

... Hun sprang op og skrek, fattet lampen og illskrek, møtte det vaandens skrik, hun [61] fornam. Hun styrtet ut, og tungt fald ramlet nedfor trappen.

...

Paa grændens gaarder tok folk til at kime for brand, og stabbursklokke svarte stabbursklokke al bygden over, gjødde som hunder i maanenatten.

DEN DØDE MAND (1895)

[65] Det hændte sig en vinter for endel aar siden, at grossereren traf den døde mand. Det var ved et stort gravøl oppe paa landsbygden, dit han hadde set sig nødt til at reise mitt i travleste sæsonen paa grund av skyldskap. Men den døde mand var ikke liket, som blev lagt i jorden; tvertimot lever han endnu med seigt liv og kan ofte være til bry baade for sig selv og andre.

Dagen var gaat som vanlig ved slike tilstillinger. Efter kirketuren var der blet spist og drukket godt i al anstændighet uten skaaltaler, kortspil eller dans, for de sørgende hørte til bygdens besste og fremmeligste folk, og præst og dokter, sakfører og lensmand hadde været bedt. Ved elve-tolv tiden om kvælden skiltes selskapet ad, og under dombjeldenes klang svinget slæde for slæde med pelsklædde gjæster fra gaarden og ut i mørke natten. Og [66] de, som skulde bli over til næste dag, vekslet medfølende haandtryk med vært og værtinde, sa godnat og blev vist op paa sine værelser.

... Ikke søvnic, men sliten av de mange timers byrdefulde høitidelighet kom grossereren op paa sit kammers. Bjørkeveden brændte durende i den svære, gammeldagse Bærumsovn; rullegardinene hadde billeder av slotter og parker; veggene var blaamalt, og paa bordet foran himmelsengens dynestabel stod to lys i skinnende blanke messingstaker, et paa hver side av vandkaraflen. Og jamen laa der ikke en lysesaks! Grossereren kunde ikke la være straks at prøve den paa stearinlysets haarde veke –

Han satte sig ved ovnen, fandt sig en cigar og tænkte paa at hente op av haandkufferten noget nattelekture, han hadde kjøpt paa jernbanen, men opga det igjen. Det var saa altfor koselig at sitte her træt og mæt ved den durende ovn, én fik rent hang til at fortape sig i gutteminder. Nedenunder tuslet varsomme skridt frem og tilbake; det var husets kvinder, som ryddet efter laget –

Det banket paa døren, og sakføreren traadte ind, litt nølende og usikker, og

spurte, om han forstyrret.

Nei, ikke det netop. Vilde han ikke sitte [67] ned? – Grossereren likte ellers ikke fyren. Han var lang og blekfet og lutrygget, hadde grissent, rødblondt haar og skjæg og briller, kunde være omkring de tredve. Egentlig saa han sagtmodig og snil ut, men ved middagen hadde han opført sig noksaa støtende, hadde ledd og været høirøstet, saa den elskværdige gamle præsten aapenbart blev genert.

«Jeg syntes næsten, det var for tidlig at køie,» sa han og tok plass henne ved bordet. «Jeg mente, De ikke vilde ha noget imot en passiar og – ja, vil De ha en aftengrog?»

Han trak en lommelærke op og stillet den fra sig. «Har De to glas? Naa, De kan jo bruke vandglasset, jeg drikker den like gjerne ren –» Dermed skrudde han kapselen av flasken og hældte i en dram til sig selv, og under gjentagne, ytterst høflige forespørsler om, hvormeget whisky den anden ønsket, laget han en kraftig blanding i vandglasset og bragte det til ham.

Grossereren takket. Sakføreren tok atter plass ved bordet, drak et par drammer i ét kjøer og ga sig fort og nervøst til at snakke om gravølet, gjæsterne og tilslutt om den avdøde, som han roste saa tvetydig og onskabsfuldt, at det egget grossereren til at oplyse, han var av familien.

[68] Sakføreren stanset litt, seg likesom ihop, saa det knaket i hans stivede skjortebryst, og nappet sig forlegent i skjægget. «Aa, det visste jeg,» sa han omsider. «Men herregud, en maa jo ha lov til at tale ilde om en kollega.»

«Jeg trodde ikke, De ogsaa var gaardbruker?» spurte grossereren tørt.

«Neinei, ser De,» smaalo han med et kvikt blink i øinene. «Jeg er ikke det, men jeg er ogsaa død –»

«Hvad behager?»

«Død, forstaar De, ganske spillelevende avdød, saasandt nogen er det. Skaal, høistærede!»

Paany slog han i sig flere drammer i ét kjøer, tydeligvis var han drukken, og smilende nikket han: «Det er nu ikke saa rart, det er adskillige, som befinner sig i den kasus. – Neida, jeg sigter ikke til det, geistligheten kalder at være aandelig

død. Det at være virkelig levende død er en langt alvorligere historie. – Saa, De fatter ikke den tilstand. Men jeg kan gi Dem et praktisk eksempel; vil De høre hvordan én naar dit? – Høistærede, jeg kjender Dem ikke, det kan være ganske det samme, jeg vil desuagtet skjænke Dem min fortrolighet og skrifte for Dem, hvordan jeg blev min egen gjenganger. De [69] bryr Dem ikke om det? – Kommer heller ikke saken ved. Jeg liker at paatrænge folk min fortrolighet, det interesserer mig, om det end ikke interesserer Dem ...»

Grossereren gjespet taalmodig. Han hadde tat imot mandens whisky og kunde ikke andet end la ham snakke en stund. Og det vilde sagtens ikke nytte at avbryte ham. For sakføreren sat med haand under kind og halvlukkede øiner, og slapt deklamerende talte han hen for sig, kunde visst ordene og tonefaldet omtrent utenad.

«– Ser De, det var engang, jeg led av ulykkelig kjærlighet til min egen sjæl; det er mange, som gjør det. Min sjæl blev syk. Hvorfor? – Det kan være det samme, det var efter saant et dagligdags uheld, og et dagligdags uheld kan være like farlig for en svak sjæl som en forkjølelse for et svakt bryst. Jeg holdt saa meget mer av den, fordi jeg skjønnte, at den var syk og kanskje snart vilde forlate mig; jeg holdt av den saa inderlig, som én holder av en dødsdømt ven. Jeg fandt mig i alle dens nykker og luner, eftersom den ikke kunde taale skjænd, og da den formentlig vilde ha godt av ensomhet, reiste jeg en høst paa landet med den, høit op i aasbygden, [70] og indlosjerte mig dér paa en avsides gaard for at pleie den.

Jeg hadde faat mig overlatt en stor, tom sal hos et par godslige, stilfærdige kaarfolk. De var vakte og trodde vel, at jeg og var det paa en maate, da jeg aldrig var ute, aldrig sviret og drak eller fløi efter jentene eller begik andre middelting. De kunde jo ikke ha greie paa, at jeg bare forholdt mig slik av den meget verdslige og egoistiske grund, at jeg led av ulykkelig kjærlighet til min syke sjæl. Den tænkte jeg paa baade sent og tidlig – stadig. Jeg opbød al min fantasi for at gi den noget at sysle med og kvikke sig med. Jeg lot den leke sig, som et litet barn leker sig, med al slags snurrige ting, og jeg lullet den i søvn hver evige kvæld med underlige eventyr og viser, jeg digtet for den.

Saa var det en nat, jeg endelig hadde faat den til ro. Den sov sundt og godt og

uskyldig, ikke et klynk ga den fra sig, den rørtes ikke av den lindeste drøm. Jeg satte mig ved vinduet og stirret ut. Det var maanelyst. Foran mig laa lange, graagule stubmarker, bratt gjærdet ind av skogens svarte væg, som bar den blaa, lysstraalende himmelhvælvning. Hele hvælvningen straalte av lys, sier jeg Dem, hele himlen var fylt av ^[71] kvitt maaneskin – aa, den natten, den natten, saa vakker den var! – –

Naa, undskyld, jeg blir svært ivrig og malerisk. Det kan hænde enhver og ikke mindst en død mand, natursansen er saa letvindt et stimulerende middel at gripe til –

Mens jeg sat der og stirret og vugget med paa nattestilhetens store bølge, blev jeg saa rolig som min sovende sjæl, glad og rolig som et barn, naar det har graatt sine kræfter bort og ligger matt og smilende og rødøiet.

Med ét kjendte jeg, at der var nogen inde paa salen.

Isch! – Skaal igjen, her er flasken, jeg gider ikke gaa hen til Dem med den ...

Hvem det var, og hvor den var, som var hos mig, jeg visste det ikke. Kjendte ham bare bak min ryg som isnende kulde, ved siden av mig som vaate hænder, og de strøk mig paa kindene – isch! Jeg glemte av skræk baade sjælen og alting – fan i vold med det, fan i vold, ja!

Jeg hørte efter, susende syngen for ørene var det eneste jeg hørte. Jeg skottet forsigtig til siden. Da saa jeg ham, som var inde hos mig. Et gustent, forgræmmet ansigt, tidlig ældet og rynket, med tynde, gjensunkne øienlaak og skak mund og blaa, smale læper. ^[72] Like indpaa mig, snaut en alen unda, stak hodet ut av mørket, forbi vinduskarmen og ind i maanelyset –

Hvem er det? spurte jeg. Det svarte ikke. De smale læpene rykket, som vilde de si noget; den skakke munden fortrak sig endda skakkere og viste smaa spisse tænder. En sitrende grimase, det blev hele ansigtet. Jeg saa paa det, længe – Og jeg visste, hvem det var: Det var min syke sjæl, som kjæmpet i døds-kamp. Jeg saa paa den længe, til jeg hatet den – den vilde forlate mig, som elsket den. Jeg vilde slaa den, mishandle den, men aarket ikke ... Da aapnet den munden til skrik, de slunkne hudfoldene under haken strammet sig, den vrængte øinene, saa det kvite i dem skinnet. Et minut kanske saa jeg den klart, som jeg ser Dem nu – meget

klarere, for jeg hadde ikke drukket den natten – og borte var den. Og angsten var som strøket av mig. Jeg bare fattet én ting: min sjæl var død, jeg hadde set dens dødskamp. Og jeg kastet mig paa sengen og gjemte mig for maanelyset og var alene, uten den syke – jeg var alene med den store sjælløse ensomhet.

... Forstaar De, høistærede? – Aanei, liv har aldrig drømt død og kan ikke ane den, men død har fra evighet av drømt liv og vét ^[73] livet. Forstaar De? Nei, selvfølgelig ikke. Skaal da, min nye ven!»

«Ja, hvad gjorde De saa?» spurte grosserereren. Det var nødvendig at si noget, for sakføreren la panden nedpaa bordkanten og hikstet av fuldskap og graat. Han rettet sig op, rynket brynene uvillig over spørsmålet.

«Hvad jeg gjorde, hvad jeg gjorde? Jeg gjorde selvfølgelig ingenting. Hvad i hete helvete skal en mand uten sjæl gjøre? – Sjælen, ser De, den er i grunden mer end én selv, den er snoren, som holder livsens perlebaand sammen ... De har læst filosofi muligens og vil formulere det saa, at sjælen er ens konstante jeg, den guddommelige kontinuitet i jeget, eller desligeste – undskyld, det kan jeg ikke være med paa at drøfte, jeg er en daarlig filosof, ogsaa mens jeg er fuld ...

Men det var min sjæl. Da den var salig avgaaen, levde jeg altsaa videre som min egen sjælløse gjenganger, spekulerte over fænomenet, naar tilfældighetene ikke løp av med mig. Det er nemlig det ilde, at den sjælløse er git den absolute tilfældighet i vold, svirrer meningsløst om i tilfældighetene som en flaggermus i skumringen –

Jeg spekulerte længe, til jeg indsaa, at samtlige mine virkelige tilværelser i det øieblik ^[74] hadde tat avsked fra mig. Siden har jeg – i tanken – gjennomgaat mange av dem og set, at de alle var uttrykt i det rædselsfulde døende fjæset. Jeg kan ikke si det med ord, det lar sig ikke si. Jeg har forresten nylig prøvd paa at forklare det i vers – jeg har dem paa mig. Vil De høre?»

«Hvis det ikke blir for langt –?»

«Langt blir det ikke, det blev naturligvis ikke færdig det ganske poem, fordi saken ikke lar sig uttrykke. – Jeg forestillet mig det slik, at jeg kom vandrende gjennom verdens ørken til en øde by, en ødelagt by, likesom barnet Simplicius, vét De ... Jovisst husker De; alle dannede mennesker bør jo ha læst den boken. –

Vil De ta tiltakke med min sakfører-poesi? Rimene er sørgelig banale, det er ikke professionelle vers, men ... Naa, skaal, høistærede! Saa læser jeg –»

Og han læste med monoton, dæmpet stemme:

Det var sent ut paa dagen, en sommerkvæld,
bakom brandrøde skyer stod solen paa hæld.
Jeg kom ut fra skogen. Det var kun saavidt,
jeg slæpte mig frem med dødstrætte skridt.
Jeg skjælvte i feber, med brændende hjerne,
da saa jeg langt foran mig ute i det fjerne
fra den endeløse slette mot den flammende sky
løfte sig mure og taarne av en by ...

[75] Tja, «taarne» er galt – fornuftige folk skriver og sier taarn. Det har en av vore mest ansete kritikere gjort mig opmerksom paa. Men «taarne» er penere i rytmen her, er De ikke enig? ... Hm, løfte sig mure og taarne av en by –

Der kom fart i min gang og mot i mit sind,
før natten vilde jeg naa ditind.
Jeg var helt alene. Der var ikke at se
et menneske paa veien og ikke et træ.
Da jeg naadde porten, fandt jeg den stængt,
de jernfaste dører ved siden slængt.
Gatene foran laa tause og døde,
hvert hus syntes plyndret, forlatt og øde.
Jeg ropte. Min stemme tilbake kom
med en gjenklang saa underlig mat og tom.
Jeg stanset og hørte mit hjerte banke.
Saa grepes min sjæl av en pinende tanke:
Alting var mig saa sælsomt kjendt,
det var, som om atter jeg hjem var vendt.
Men gatene foran laa tause og døde,
hvert hus syntes plyndret, forlatt og øde – –

Dermed stoppet jeg op. Det øvrige skulde skildre, hvordan jeg sniker mig frem gjennom gaterne, tør ikke gaa ind i husene for rædselen, som lurder bak dørene, og omsider paa torvet finder dynger av døde mennesker, myrdede

stakkarer og skjændede lik, og da maanen kommer op og jeg ser nærmere paa [76] dem, er alle de døde min sjæls lik – alle. De var mig alle de likene, og jeg selv hadde myrdet og skjændet dem ... Slikt lar sig, som sagt, ikke skildre, i hvert fald ikke uten stor møie, og jeg er en død mand nu –»

Han tidde, støttet albuene paa knærne, glodde fremfor sig med stive, blanke øiner og mumlet dystert: «Naa, høistærede – nu har jeg vist Dem Gehennas propylæer, men føre dem derind, det kan jeg ikke – huf! Tænk bare paa det kadaverøse livsbegjær hos den levende døde: Han stinker ikke endnu og fornemmer blomstenes duft, men den bringer ham til at væmmes over sin egen urenhed; han raatner ikke endnu og attraar kvinder og deres kjærlighet, men kan alene gi dem dyrets brynde til gjengjæld; han aner guddommens øie over sig og blues og trænger rusen, men rusen blir for ham et furiepisket mareridt – – Han danser viljeløst med til livets musik, danser viljeløst i sollys dag med det evige dødsmerke i sig, danser til kjøttet flænges av benene – tvi fan!

Aa, dette er det mindste – Gehenna, Gehenna! ... Skaal!»

«Undskyld,» sa grossereren. «Men klokken blir mange, og jeg skal tidlig ut og reise imorgen. Og De blir vel ogsaa træt?»

[77] «Træt?» Sakføreren reiste sig og lo sløvt. «Nei, spøkelses blir ikke trætte – Jovist gjør de allikevel, jeg kan citere Dem en hel hopen eksempler paa søvnige dødnings, f. e. gespenstet i Bürgers Lenore og snesevis i folkevisene; de blir altid søvnige ved hanegal. Og nu galer formodentlig snart hanen her paa gaarden.»

Han bukket ustøtt: «Godnat. Jeg skal være snil og gaa min vei. Jeg har været død i mange nok aar til at være blet snil nu. – Værsgod, her legger jeg verseskripturaen til et minde ... Paa gjensyn!»

Han gikk slingrende ut, lot døren staa aapen og famlet sig bortover gangen til sit værelse.

Grossereren har ikke truffet ham siden, men hørt fortælle, at han fremdeles bor i bygden som en nogenlunde brukbar sakfører. Men den skavanken har han, at han én gang hver anden maaned drikker sig fuld, og da plager han alltid livet av folk med historien om sin døde sjæl.

HJEMFÆRD

I.

[81] Skyssgutten trængte ikke jage paa hesten. Føret var bra, og den travet smaat avsted, mens bjelden under halsremmen ringlet sprødt og tyndt i vinterkvælden. – Kulden hadde slaat sig fra morgenen av, og jevn skodde hadde lagt sig over aasene. Men fuldmaanen stod som en gulblank flæk høit paa himlen, og der var dæmrende skjær fra nysne.

Gutten sat og undret sig, hvad det kunde være for slags mand, denne manden i slæden. Bykar, hadde han tænkt, straks han paa jernbanestationen blev vár den lange fyren i graa ulster og reiselue, men som han opsalverte den fine lærkufferten hans med flunkende messingbeslag og dobbelt laas, gjættet han paa norsk-amerikaner, endda manden var tarvelig klædd til det, hverken hadde pels eller [82] botforer. Og siste slumpen av amerikanerne var kommet uken før jul – nu var det fjerde dag nytaar.

Han hadde forlangt skyss til Stensby, næste skiftet nord i bygden, saa én kunde ikke vite, hvor han egentlig skulde hen. Og ikke hadde han været prækendes av sig og spurt efter gaarder og kjendinger, slik amerikanerne gjerne brukte. Likevel, var han ikke bykar, maatte han være amerikaner, en av delene var han sagtens.

Det kunde være uvisst, om det blev mer end femti øre i drikkepenger. Amerikanerne var slettes ikke flotte, naar de ikke var svært flotte –

Veien gled et stykke gjennom et mørkt granholt, og hesten sagtnet forsiktig farten. Saa bredte atter bygden sig foran dem, og én kunde skjelne lys paa gaardene, baade borte paa flaten og og oppi lien.

Manden løftet hodet, stirret langt utfor sig og kremtet. «Her er ikke stor

trafiken,» sa han; stemmen var rusten og bløt.

«D'æ itte rar traffiken detti leite, nei,» samtykket gutten kjapt. «Den æ større om førmeddan med æll mjølkekjøringen aat ølløvtoki –» Han strammet tømmene og smattet paa hesten og bidde efter svar. Da han ikke [83] det fik, blev han ved: «Itte ein eneste skyss ha ve møtt, fraa ve passerte lensmandsgarden.»

«Har vi kjørt forbi Jønsrud?» stusset den fremmede.

Jønsrud? – Aa, det var drugt en fjerding søndenfor stationen, men lensmanden bodde just ovenom første landhandleriet ved chausséen.

Manden svarte ikke, og saa blev gutten sittende og grunde. For det hadde bodd en lensmand paa Jønsrud, og det var adskillig mange aar siden. «D'æ mindst tjuge aar sea Jønsrud var lensmandsgard,» sa han. Men han høstet ikke svar.

«Mor mi tente haass lensmand Nilsen paa Jønsrud,» fortalte han.

Manden less ikke høre, og det blev ikke sagt mer, før de hadde svingt op til Stensby og stanste ved trammen.

Den fremmede steg stølt av slæden. I lysstrimen fra gangdøren fandt han frem av pungen sin betalingen og en tokrone atpaa og gik ind i gangen. Der var flere dører, men uten at spørre banket han paa den til gjæstestuen og aapnet.

Gutten fulgte efter med kufferten, sa farvel og forsvandt. Han hadde ikke rigtig [84] sanset takke for drikkepengene, saa rent ekstra faldt de, og han hadde for en sikkerhets skyld lagt sine femti øre til taksten. Men han vilde gjøre sig ærend paa kjøkkenet og si fra, der var reisende; hesten skulde da kvile –

... Manden blev staaende og vente. Rundt stuens bjelkevægger var rødmalte bord og pindestoler, og mellem to gardinløse vinduer hang et avlangt speil i forgyldt ramme over en sengebænk. Mitt under taket straalte en lampe med vid blikkjærm. Der var lummert og varmt og lugtet harsk av øl og tobak.

Om litt knappet han ulsteren op, satte sig ved bordet nærmest ovnen, støttet hodet i haanden og lukket øinene. Det stærke ansigt var glatraket, hulkindet og kantet; næsen stor og buklet; munden indknepet og nedtrukket ved vikene. Huden var gusten og brunlig, men langs den tætte, graa haargar løp en skarp,

kvit rand og delte panden.

Han gløttet paa øienlaakene og gjespet. – Det blev tre og tredve aar til sommeren siden han hadde været her paa Stensby og slukket øltørsten sin i godt lag, og ikke var synderlig forandring eller omskiftelse skedd i alle de aarene. Tredve aar, reknet de ikke det for en menneskealder? ...

Speilet hang der, prikket av flueskitt, [85] sengebænken var der, og det sprukne sætet knirket vel like fælt. Pindestolene, de var jamen nye –

En menneskealder og nye pindestoler, smilte han skakt, og hele ansigtet blev svakere og yngre ved smilet. – Naa, forresten, jernbane var det blet i bygden, det var sandt. Og chaussé. Og de stolene var jagu splinternyt fabrikarbeide. Skulde de ha bygget trævarefabrik ved Veumselven? ...

Det snakket ivrig og halvhøit i gangen, og han banket haardt i bordet. En tykfalden, sjusket jente smatt ind og sa læspende godkvæld; kjolelivet hendes var for trangt, sprikte i brystet. Han bad kort, om han kunde faa nattelosji, noget at spise og en flaske øl.

Trægt mønstret hun ham og kufferten hans og svarte, det blev det altids en raad med, hun skulde høre efter, men øl serverte de bare til maten. Og ut igjen smatt hun.

Han lo stilt og inderlig. Var de støtt frugtsommelige, jentene paa dette skyssskiftet? Den siste hadde ogsaa været det – for tre og tredve aar siden. Nu manglet det næsten, at gamle Stensbyen skulde komme, være nyfiken og syte for gigten sin.

Paany snakket det ivrig og halvhøit i gangen, en dør smældte, og skridt humpet. [86] Men den skjæggete, stutvoksne kallen, som stabbet ind og hilste gryntende, var ikke gammel nok til at være gamle Stensbyen. Det maatte være sønnen, han Børre. Aa herregud, var han blet saa tufs –

Kallen stillet sig med ryggen til ovnen, harket og spyttet paa platen, halte i endene av skjærfet, han hadde om halsen og myste godslig paa den fremmede.

De fyrte op i værelset og kvældsmat blev det vonoms paa dagligstuen – det var saa sjelden reisende denne tiden, og kjærringen var paa bazar i

kommunelokalet, undskyldte han husets stel. «Aassen æ været i Krestjann, da?» spurte han fult og kvinkende i mælet.

Det hadde været mildveir og taake i juledagene.

«Jasaa, naa. D'æ slemst før gigten, dér aa. Je æ saa skrøpelig i korsrygga og hoftom je, at – Je kænn mest itte aakke ligge hell sitta. Mein De æ itte fraa byn, De kænske?» pjutret han.

Den fremmede drog stolen unda ovnen. – Nei, han var fra Amerika.

Saasaa, kunde akkurat trodd det. Han hadde tat sig en Norges-tripp for at besøke slægt og venner. Men det var alt slutt paa julestasen omtrent –

[87] Den anden var ikke kjendt i bygden. Og han hadde gjort turen hitop for at finde sig en gaard; det blev triveligst hjemme i Norge, naar én blev ældre. – Han fæstet blikket stivt paa speilet og talte dæmpet og likesælt.

«Saasaa,» nikket kallen. «Det bi fell det. – De eig itte skyldfolk her, De?» frittet han, harket og spyttet og tok til at nævne gaarder, han mente var tilsalgs og passende, drøftet prisen paa dem, og hvor lønsom handelen kunde bli. «Meinn kappital lyt det tel. D'æ itte ofte, ein sæl garden, hvissom ein itte æ nødd og tvøngin, ser De. Og saa æ garden vanbrukt, *det* æ greit. Ja, kontante utlægg – og dreftsomkostninger – og kappital og kontanter ska det tel. Og det ha de amerikanera!» humret han.

Jenten varskudde fra dørgløtten, at maten var færdig, og amerikaneren bad værten gjøre sig selskap og drikke et glas øl og en dram. For han hadde en flaske i kufferten sin.

II.

[88] De hadde spist og drukket og pratet, til konen vendte hjem fra bazaren. Hun blev forestillet som fru Kjersti Stensby, og det var ogsaa en nyhet for amerikaneren, at en gaardkjærring blev kaldt frue. – Hun var rund og blid og godslig som kallen sin og disket op med kaffe. Mens de tøyte paa den andre koppen, kom hun stikkende med skydsprotokollen, forat han skulde skrive navnet sit. «D'æ ordningen, skjønne De,» smilte hun, da han glante usikkert paa hende.

Og det kunde være moro at vite, hvad saa hyggelig en reisende hette.

Han lo brydd og tuklet pennekraftet, som var han ikke vant til at haandtere det, men saa skrev han rask: Charles J. Nelson, tørket over med trækpapiret og klappet protokollen igjen. Og i det samme tømte han koppen, [89] sa det blev sent og han var søvnig og vilde lægge sig.

... Men oppe paa det vesle kammerset sit blev han længe ved at drive skraas over gulvet fra hjørne til hjørne. Imellem stoppet han tvert, hegtet kraven av, hev trøie og vest paa en stol, bandte grættent og feftet med armene, saa lyset paa natbordet blaffet.

Hvorfor fan hadde han ænst kjærringen og protokollen hendes? Han kunde ha gjort hende unda. – Og hvorfor fan hadde han skrevet navnet til den fordrukne svenske stueren i Southport? Han kunde gladelig brukt sit eget farsnavn og sine forbokstaver, de hadde pokker ikke husket ham for det. – Denne historien blev lei at vri sig fra, dersom han blev i grænden nogen uker og én drog kjendsel paa ham. Og det kunde let træffe. – Dævels historie! Og vilde han virkelig være ukjendt? Han tarvte neimen ikke seile under opdigtet navn som en konge eller en skuggræd fant. – Falsk navn ...

Han satte sig fortænkt paa sengekanten og klødde sig i hodet, snørte langsomt støvlene sine op og sparket dem saa hissig bortover gulvet. – Hysj da, ikke vække folk! ... Men hvorfor fan ærgret han sig grøn over det here? Neigu, han gad ikke fundere paa det tøiset. [90] Han vilde si, det hadde været en spøk for at se, om ikke Børre Stensby mindtes ham.

«Huf da,» sukket han hikstende og la sig bakover, lænet nakken til væggen, trak pusten støtvis og pipende og trykket venstre haanden under hjertet. – Medicinen, den var i kufferten paa dagligstuen, og han vilde ikke lage opstyr ...

Streng diæt burde han holde, det var dokternes evige formaning. Men sylte og ribbe, øl og dram og kaffe, mon de hadde godtat den diæten? – Han satte sig atter op og vilde le, magtet ikke og strøk sin svette pande med fingrene og vaagde neppe puste, før værken omkring hjertet blev lindere.

– Saa reiste han sig og gik til vinduet, rullet gardinet op og stirret ut i natten. Skodden var væk, og i frostblaa maanedis laa brede bygden, til aaskammene

hævet sig svarte og skarpe mot grønlig, tindrende himmel. De svære, kvite jorder var kløvd av smale skogsnar, de grodde næsten som skjelle mellom de større eiendommene. Han saa tydelig de enkelte bygninger paa nabogaarden og skimtet fjernere husklynger og stuer, hvis snedækte tak gled i ét med markenes sne.

Her var mer skog i hans ungdom. De hadde ikke været kleine til at rydde og dyrke. ^[91] – Veum var nederste gaarden i lien; dér hadde de snauhugget hele havnehagan. Det blev mange maal aakerland, det. – Faa steder brændte lys saa sent. Ogsaa paa Veum var det mørkt.

Længe stod han uten at røre sig, men omsider skalv han kuldsen. Nei, staa slik i hoselæsten og glo – han kunde gjerne bli forkjølet av denne vørsløsheten sin. Han hadde en sliten, ussel krop nu, og bli liggende syk her det blev gilde greier.

Han grov ildmørjen frem i ovnen og la nogen vedtrær indpaa, skyndte sig i seng og pakket uldtæppene godt om sig. Nymotens hotelkram; hadde det været en durabel, gammeldags skindfæld, ønsket han huttrende. – Aa, fy for rakkeren, en skysstasjonsfæld! lo han, gjespet langt og sovnet.

... Han løp for livet paa en nypløigd aaker, men det var som skoene suget sig fast i den seige jord. Føttene blev tyngre og tyngre, han kunde snaut flytte dem. Efter ham hujet det, og saa ofte han skottet tilbake, var bror hans og lensmandskaren dér, nærmere og nærmere. De vilde fakke ham. Og borte paa kongsveien stod lensmand Nilsen og skranglet med haandjern og skrek: «Arrester ham! Sparebanken har meldt ham. Arrester ham!»

^[92] Han rakk over aakeren og skulde klyve en høi skigar. Den var raatten og knaket og brakket i filler, han datt hodestups og slog sig haardt for bringen, var paa benene i ét sætt og fór videre.

Broren og lensmandskaren hujet og lensmanden skrek. Han fløi og han fløi, gjennom klunger og bresk, og kvist og bar pisket ansigtet tilblods. Han blødde i munden ogsaa, det dryppet rødt paa vesten hans.

Han var i Veum-hagan. Og da skulde de ikke knipe ham – det var saa mangfoldige gode gjemsler i hagan. Han slængte sig attom et vijukjær og tittet frem, kunde ikke opdage dem, hørte dem bare hauke langt unda. Han hadde

vundet dygtig forsprang paa dem. – Hvor skulde han gjemme sig henne? Kunde de finde ham her? Aanei, det klarte de ikke saa fort, og han maatte faa kik paa dem først. Og han var saa træt.

Men tæt ved ham pæste og lo det, og der stod lensmand Nilsen paa en tue og rev i det kvite bukkeskjægget sit og gliste vondt og løftet den ene næven og skranglet med haandjernene: «Jeg ser dig lei, jeg – Even Veum, saa flat du ligger, og i arresten skal du sitte inden kvælden!»

Han kom sig op og la paa sprang, smøg [93] sig fra træ til træ. Det var blet fler efter ham nu, hele skogen var fuld av dem, de hadde hentet hjælp for at gripe ham.

Men det blev vanskeligere for dem til nattes, og det var alt skymt, da han stanset ovenfor Veumsfossen. – De taslet og pratet rundt ham, de var like ved, og elven var det ingen raad at vasse, den var for strid. Han krøp ned i et hul mellem et par digre stener; det var saa trangt, at det rent tok veiret fra ham, men ind klemte han sig og laa som død, mens de lette og lette. De blev sinte og trampet og sparket paa stenene og kjørte staurer nedi hullet; de stak ham i maven, han knydde ikke, og de fandt ham ikke.

Det blev stilt i skogen, og fossen duret. Det regnet visst, for det silret vaatt paa haken og halsen hans. Han vilde tørke sig – Herregud, det var lunken væle, det var blod! Han blødde sig ihjel, blodet maatte stemmes, skulde han ikke bli liggende lik i dette hullet. Men Berte Kjerkjestugun var flink til at stemme blod, var den eneste som kunde det.

Han grov sig ut, hoppet elven og kilte avsted. – Det var lys dag, og han saa kirkespiret over Galgumbakken. Det ringte til messe, det var søndag, og det krydde av folk [94] paa vangen. Han var ikke ræd dem, rendte midt ind i almuen og brøt sig frem.

«Fakk 'n, fakk 'n!» ropte de. «Det æ 'n Even, som ha skrivi navnet aat bror sin og snøti sparebanken!» – De hugg tak i trøien hans og holdt ham. «Lensmand!» skraalte de. «Det æ 'n Even! Hit med handjønna, lensmand!»

Han tagg dem slippe, tedde dem han blødde – det gjaldt livet, blev ikke blodet

stemmet. De brød sig ikke om bønnene hans, han spændte og slog og slét sig fri og klængte sig til havegjærdet ved Kjerkjestugun og jamret: «Berte, stem blodet – kjære Berte, stem blodet!»

Hun trippet sagte imot ham, snil og god, i bresselbrun kjole og gulblomstret skaut. «Gi taal, gut, je kænn stemme blod, je,» stagget hun ham som en liten unge. Men saa stirret hun paa ham og sa: «Du kænn berje dig sjøl, før du æ den gutten, som ha skrivi navnet aat bror sin og snøti sparebanken» –

Han graat av gru. «Je æ itte 'n gut – je æ 'n gammal mænd!»

Hun vinket, og tre skautkjærringer til kom fra stuen hendes, og de ristet paa hodene og sa: «Joda, det æ 'n Even Veum, saa gammal 'n gjør sig.»

[95] Blodet silret og silret, det sved i bringen, og han seg overende og skulde dø ...

*

Amerikaneren stønnet haast, famlet ut i mørket og puffet til karaffelen, saa den klirret. Han vaaknet og fik lyset tændt, drak et glas vand og saa paa klokken. Bare tre. Han slukket lyset og vilde sove igjen. Kanske det blev en fredelig blund paa morgensiden. – Aa, som han hadde drømt ... de var fæle drømmene hans i det siste. Nætter i rad plaget de ham med kvælning og død og styggedom, ægte mareridt maatte han kalde dem for, og værre var det at ha dem end at ligge søvnløs.

Han laa strák paa ryggen, aandet rolig og mante søvnen, til han trodde han hadde den. Men billede efter billede flimret i hans hjerne, de var som gryet av dæmrende minder og hadde tanker i følge. Og han mistet haapet om skikkelig søvn og ga sig minderne og tankene i vold.

... Forældrene var død. Broren var ti aar ældre og burde været den vettugste og bar største delen av ansvaret for, at det skedde som skedde, og at det blev som det blev. Det hadde han gjort op og slaat fast, og fra det skulde ingen rikke ham. Men han selv vilde ikke vægre sig for at ta sin del ogsaa [96] endda han hadde været ung og troskyldig og fra sig av harme. Livslang skam hadde han døiet, men al den løgnagtige baktalelsen, de hadde væltet over ham, vilde han rense sig fra,

før de feiret gravøl paa ham. De skulde ste ham i jorden som den han var; for det hadde han vendt hjem. – At han ikke saknet undskyldning og gyldig forsvar, det glemte godtfolk, dersom de nogensinde hadde visst sandheten; det tvilte han i grunden paa ... Han hadde arbeidet som villig tjener paa gaarden og ikke krævd arv og aldrig løn, og han aatte retten, den vaaren han i sit fire og tyvende aar ba om hjelp til at sætte op en skarve sag ved Veumsfossen og skape sig sit eget levebrød. Den hjelpen blev nægtet.

Broren paastod, han hadde ikke utvei til det, og det var skire skrøn. Sandheten var, han turde ikke for den rødhaarete konen sin, som var dum og nisk og slesk og sanket i dyngje til sig selv og barnene. Ja, broren var en feig stakkar og konen et dumt naut. Det var ulykken –

Saa ba han om reisepenger til Amerika, seks hundre kroner, dem han vilde kvitte av i arven sin. Kjærringen survet og broren vred sig: Arven hans, var ikke den brukt og forbi? Skulde ikke de tilkomme det ringeste [97] for den tiden, de hadde fødd og klædd ham? – Men hadde han ikke gjort redelig nytte for mat og klær, spurte han. Og leven og trætte blev det. Tilslutt stillet broren sig rimeligere og lovde være med og laane de sekshundre i sparebanken – hvis han skaffet en bra kautionist, kunde de gjerne sætte hans navn paa papiret med det samme.

Han strøk bent til landhandleren, som skrev paa, straks han hørte, Veumsmanden skulde staa først. Men broren kranget paany og vilde luske fra løftet sit. Den laantageren, som i Amerika var, blev helst en skral betaler, sa han, og arven var det likest ikke tale om, den rekneskapen høvde det ikke rart at tøise med.

Næste dagen satte han brorens navn paa vekselobligationen, hævet pengene i sparebanken og reiste det fortteste han kunde. Enhver maatte skjønne, hvor han hadde pengene fra, men ikke en kjæft mukket. Nu var han jussom blet klok paa den underligheten: han kunde nemlig ha forlangt skifte hos skriveren og tynt arven sin ut av gaarden –

Retten var hans. Brorens ord hadde han holdt sig til, ikke skrevet falsk. Og to hundre kroner trælet han ihop paa en farm i Minnesota [98] og skikket hjem senhøstes. – Indunder jul spurte han av en slægtning, at hele papiret var blet

indløst, og at kjærringen slarvet utover bygden, det hadde været falsk, saa de nødtes betale for skammens skyld.

Rubb og stubb solgte han det vesle han hadde, skikket tre hundre til og kvittering for arven sin og skiftet bosted. Men fra settlement til settlement slæpte han den lyten med sig, at han hadde skrevet falsk i Norge, og han kjendte, hvordan ærlige mennesker skydde ham. Saa drog han paa ræken sørover i Staterne, dér det levde faa norske og slet ingen av hans sambygdinger.

Konen slarvet, og broren tagde om pengene og kvitteringen. De hadde det begge med at bære sig for utgifter, det skulde minske skatten deres. – – Amerikaneren kaldflirte og haante det fortrolig ind i øret paa svarte natten, at den rødhaarete kjærringen slarvet og broren tagde retten og rygtet hans til helvete og sparte en snes kroner skat ved det.

At han ikke sank lukt til bunds dengangen, men frelste liv og sjæl – han turde staa ved, han var kry av det. Og at han kjørte hit idag som en gammel velstandsmand efter landsens forhold ...

«Nei-nei-nei-nei!» krympet han sig braatt ^[99] i het selvforagt og blev liggende tvekroket, til lemmene myknet og blev veke. Saa lettet han paa hodet, spyttet vammel smak ut av munden og drak atter et glas vand. – Han vilde ikke skryte av retfærdigheten sin, og det var ikke netop hevnsyk han var, da han endelig satte kursen hjem.

... Broren kunde ikke ane, at kjærringslarvet skulde blaase tversover Atlanteren og drysse ned paa prærien i Minnesota. Det var mest et forgjort uheld. Og de sparte jo skatten, kniste han tomt. Og døde var de begge to, og sønnen hadde gaarden nu.

Nag og ensomt skryt, det hadde han undt sig til overmætte i førstningen, saalænge han ikke visste gildere maal end at dukke op i bygden som en pengekaut kakse og tugte grander og kjendinger til at krype og kruse for sig. Den forfængeligheten hadde slitet og længselen tæret glansen av. Men skrytet hadde været en billigere trøst end brændevinet, de fleste trøster sig med, og naget hadde egget ham til at passe paa skillingen; det kunde han takke for den tarvelige velstanden sin ...

Sjauer, tømmerhugger, lægterfører – paa den løpebanen blev én ikke millionær. Men saa spekulerede han i at kjøpe flodlægterer ^[100] og leie dem ut til tømmertransport, og om lægterne ikke kastet rikdom av sig, tjente han da saa mange titusener, at han ikke mere frygtet for at falde paa fattigkassen. Og en makelig bedrift var det; han fik stunder til at læse norske aviser og tinget baade «Morgenbladet» og et Hamarblad. Og han talte flittig norsk med skipperer og matroser i havnebyen, for hjem vilde han, og han vilde komme som nordmand, ikke som mixende skandinav.

«Pa-tri-ot!» stavet han spottende. «Hemføing!» vrængte han og lo sagte, drog haanden opunder øret og sovnet.

III.

^[101]Amerika-Nilsen, som han fik til opnavn, blev boende paa skyss-stationen.

Han hadde været blek og skjælvhændt og faamælt ved frokosten, hadde spist litet og sagt, han var forkjølet og hadde blødd næseblod. Og konen trodde, han maatte være tunghørt, for han svarte sent og bakvendt, hvis de talte til ham. Men ut paa formiddagen kviknet han, blev pratsom og hugen paa selskap og drev nynnende fra stue til stue, summet mest som en svær humle. Inden de visste av det, stod han ved peisen og spaste og fjaste, saa latter fra jenter og unger fylgte kjøkkenet.

Efter middagen satte han Stensbyen i slikt lune, at kallen ga pokker i gigten sin og slog følge for at se paa en gaard, hypotekbanken hadde rekvirert siste gangs auktion over. ^[102]Den laa nord i aasen, ovenfor Veum. Amerikaneren blev stille igjen, mens de kjørte, pønset vel paa handel, endda han ikke hadde umaket sig fra bredslæden og undersøkt husebygningene nærmere.

Den kvelden hentet han en flaske konjak og cigarer av kufferten sin, og værten og han brygget toddy og blev sams om, at den eien dommen var for tungvindt og avsides. Og én reiste da ikke hjem fra Amerika for at gjøre sig til aasmærkjing. Det var ikke værddt at forhaste sig, det kunde én ratt angre, og skulde én handle gaard, kunde det ikke bli vant at finde den, som gunstigere var. «Nei desværre,»

klaget Børre Stensby og gnigget korsryggen sin. «Tienn ha vøri gode, men ikke desto-mindre æ eiendommer ta dom besste fál i detti distrekti – den økkesoniske sænsen æ skitt utvikle haass øss Oplændingom, ska je seie Dekk. Ve leve over evne, hele hurven nesten –»

De hadde kjørt forbi Veum, og den gaarden roste amerikaneren; den laa pent til og husene var riktig staselige.

«Veum?» knægget Stensbyen. «Det æ ikke fált, Nelsen. Den raue rævepelsen paa Veum hæn søle itte bort pæinga sine, hæn – og den førige mænd tente grovt paa i sag, hæn solde aat det nye uldspinderii.»

[103] Amerikaneren drak en dyp slurk og smilte rart. Hørte det vandkraft til eiendommen?

«Itte mer naa. 'n Erik Veum solde baade saga og fossen. – Mei aakken ha raadd Dekk tel aa kjøpe gard paa dessi kænter, da Nelsen?» fisket kallen.

Den anden svarte ikke. Han sat taus og rynket panden. «Vandkraft skulde jeg gjerne hat, men det er ikke noget nødvendig vilkaar,» mumlet han endelig og reiste sig og sa godnat.

*

At Amerika-Nilsen blev boende paa Stensby faldt likesom av sig selv. Han trivdes nok, og han blev omtykt av værtsfolkene og dem, han ellers traf. Og det var adskillige. For ret som det var stak det ham at se efter gaard, saa maatte de spænde for, og han kjørte rundt i bygden. Hadde han ikke skyssgut med, hændte det ofte han var indom flere steder og spurte veien, før han kom dit han agtet sig. Grei og likefrem var han og glad i en passiar, saa det blev sjelden, han bare hilste goddag og farvel, dér han traadte ind. Og sat han i gjæstestuen paa Stensby, trakterte han cigarer paa hver den, han vekslet ord med, endda han omtrent ikke røkte selv.

Men om morgenen var han sturen. De [104] forstod, han likte spise frokost alene, og lot ham gjøre det. De kunde være trygg paa, humøret hans lysnet, eftersom dagen led. – Mat og opvartning var han ikke kræsen paa, han takket for alting. Var det en ulempe ved ham, var det kanskje den, at han bragte uro i huset,

fordi datterbarnene til Børre – de hadde hjemme paa nabogaarden – hang efter ham støtt, og ungene blev viltre av at staake og leke med ham.

I skumringen gik han en tur, og det var altid den samme. Uten stok, med luen brættet over ørene og den side ulsteren daskende om læggene skridtet han råk og rask fra Stensby, og den som da møtte ham skulde ikke lett ha gjættet, han var gammel. Ved grinden nedfor Veumsgutuen kvilte han. Saa snudde han og ruslet tilbake, langsomt og lutende, og brummet og smaasnakket for sig selv. Imellem stanset han, svor et kvasst bjæf, virret paa hodet og kilte avsted et litet stykke. – Efter marsjen var han medtat og andpusen, og ungene maatte ikke forstyrre ham den timen, han holdt sig i ro paa kammerset sit. Han tok medicin for hjertet, hadde han sagt, og turen var visst i lengste laget for ham.

Men korte den vilde han ikke, og det hadde sin aarsak.

[105] Mens han gik til Veumsgutuen, følte han besste fryden over at være hjemme igjen. Den skarpe, tørre luft slukte han i graadige drag; den rensset strupe og lunger for mudderstanken fra den amerikanske floden. Og han nøt minut for minut solnedgangens langvarige, tunge ulmen; det hastige ildflaret bakom sumpskogene hadde bare svidd synet. – Efter han hadde vært sig til, at trærne var saa lave, at aasene ikke var høiere, at gaardene laa saa tæt ved hinanden, og at det suste og sang i alle de nye telefontraadene langs veien, blev mindet hans klarere og vaaknere for hver tur: Der var kollete løvtrær, de kunde ikke ha vokset tommer, den tiden han hadde været borte; den vakkre hengebjørken, som stod mitt paa Stensbyjordet og svaiet kvistene sine, den hadde de gudskelov skaanet; og den faldefærdige bastuen paa nabogaarden syntes han ikke var blet det mindste faldefærdigere i disse tre og tredve aarene. Han lo gutteglad til den og husket en pinsekvæld, de vilde stjæle bord fra den til baalet sit og nær hadde faat juling. – Og dermed brøt det op i ham et væld av historier, han fortalte sig; de fleste skinnet av barndommens solvarme lykke, og var der end saart alvor i nogen, ingen av dem var der sorg og nag i. [106] Og han skjønnte, han kunde takke alderdommen for det.

Dagstøtt fattet han det forsættet, at gaa bent ind paa Veum og si, han var den Even Veum, som utvandret. Allevegne hadde Veum været hjemmet, han hadde at sende tankene sine til. – Men nede ved grinden blev han staaende som fjetret;

længselen syknet av kvalm angst, og den lammet forsættet. Det dræpte ham, blev han ikke vel mottat av slægten sin.

Og som han atter ruslet til skyss-stationen, bygget han raadvildt planer om, hvad han burde ta sig for. – Var det saa farlig med mottagelsen? Han skulde ikke være skvættet, det blev det vigtigste. De sanset ikke fort i denne bygden; de vilde maape og kope, og før brorsønnen vandt rote frem vondskapen, han ventelig hadde hørt av mor sin, kunde han ramse ut av sig, at han var ugift og rik og at brorbarnene skulde bli arvingene hans. Saa blev sagtens mottagelsen hjertelig nok.

Men just det vilde han ikke. Det var hjemmet og slægten sin, han stundet efter, ikke efter at raake lumske, siklende arvinger. – Bli føraadsmand paa Veum og la dem yte sig hjertelag og hygge paa avbetaling! ... [107] Han blev liten og rundrygget i ulsteren, underlæpen bævret og øinene blunket.

«Brorsøn min har ikke brødrer, og søstrene er gift,» sa han valent. «Brorsøn min har ikke brødrer og er gift –» Det rykket i ham, han skuttet sig og samlet vettet sit. Hvordan var konen til brorsønnen? «Koner kan være rakkermærrer,» sa han dypsindig ut for sig og karet i sneen med støvlesnuten. – Det hadde han mærket, at Hans Veum ikke var større likt, men nogen særskilt lyte ved ham hadde de ikke ymtet om. Var det kjærringen? ... En fik haape det.

Amerikaneren bet tændene ihop, snufset og skjød fart. Jaja, det heldigste blev at handle gaard, indrette den pyntelig og be slægtningene til sig, saa det blev ham som tok mot dem. Og si, han var farbror deres.

Men, men – det fordømte laante navnet, han skiltet med. Han blugdes for at skrifte den apekatstreken, og ikke kunde en handle gaard under laant navn. Falsk navn paa skjøte og hjemmelsdokumenter, undertegne med det – skrive falsk – – Han svettet i panden. Dette blev flokete, og han var en tosk til at løse floker. Hvis han ikke det hadde været ...

[108] Han grublet og grublet. Og raadvild ruslet han til skyss-stationen.

*

– – En lindveirskvæld stod der opfor Veumsgrinden en kar og stelte paa et

staup i gutuen. Han hadde et jernspett og en spade, hakket holke og maaket sne paa. Det kunde være en husmand eller en tjenestgut – det lot sig ikke dømme om i tusmørket – men det indfald sjev gjennom amerikaneren, at det var brorsønnen. Karen hadde det travelt og hilste ikke den fremmede, som støttet sig taus paa grinden, og han blev vel utaalig over den stumme glaneren, for han hugg jernspettet i en snehaug og ropte haardt og tvert op mot gaarden, hvad var klokken. Et kvindfolk gneldret svaret, og han hyfset redskaperen paa akslen og gik. Det hadde brændt amerikaneren paa tungen at spørre: «Er det ikke Hans Veum?» Men han var ikke god for det.

Og dette var alt det, han hadde set av slægten sin, helt til slutten av januar. Da reiste han til Kristiania, men kom igjen samme uken. Og det rygtes, han hadde sat ind store penger i sparebanken, saa det blev sikkert av med gaardhandelen hans.

IV.

[109] Det var flimrende blankt solskin den formiddagen, og det dryppet flittig fra takene, da Amerika-Nilsen drev fra skaalen, dér han hadde reparert en kjælke for ungene. Mitt paa gaarden stod en fraspændt bredslæde med en luvslitt bjørneskindsfæld i. – Ikke stationsskyss, altsaa besøk, tænkte han og klødde sig i nakken; han visste ikke, enten han var oplagt til en passiar eller ikke.

Hesten var bundet til handtrevet paa trammen. «Fint, sprækt dyr – jægerhest,» brummet han og klappet den, før han steg op trappen. I gangen møtte han Børre Stensby.

«D'æ fræmen inde,» sa kallen og aapnet døren til dagligstuen. «Je skulde akkurat roft paa Dekk. De lyt gaa ind, De aa –»

... Borti sofaen bak divanbordet sat to [110] mænd med skrivestell og papirer foran sig og drak kaffedokter. Den ene var byklædd, fét og rødsprængt og hadde velleiet mørkt skjæg. Det var lensmanden i bygden. Den andre var høi og mager, hadde graa vadmelsklær og et smalt, rødhaaret hode med lang hake, stor næse og meget lyse øiner under glisne, kvitlige bryn. Ham hadde han aldrig set.

Lensmanden reiste sig straks og hilste gammelkjendt og hjertelig. «De kommer just som kaldet, hr. Nelson,» smilte han. «Vi diskuterer almenningssaker, og jeg kjemper for en human og rimelig praktisering av vedtægtene overfor arbeiderer og smaabrukerer, men motparten min er i styret og en stridbuk. De faar jamen lære'n litt demokrati, De som er borger av verdens frieste republik!» Han smilte stadig og talte glatt og la kjælent tryk paa de vanskeligste stavelser i ordene.

»Ve gardbrukera kænn prossedere, hvis dom tving øss tel det,» sa den vadmelsklædde trassig, skrævet op fra sofaen og rakte næven frem. «Og lov æ fell lov i Amerika au.»

«Det spørs det,» klukket lensmanden og snurret bartene sine. «Det moderne demokrati har ikke videre respekt for avlæggse lover og teorier, Hans Veum.»

Amerikaneren grep om en stolkarm og [111] satte sig langsomt. «Det er forskjellig, det,» sa han og famlet i lommen efter cigarboken sin, slap den ned, bøiet sig og tok den op og maatte lægge den fra sig, saa skjælvhændt var han. «Det er forskjellig, det,» mumlet han og strøk fingrene gjennom haaret. Det bruste for ørene hans, en sky av svarte prikker dimmet synet, og han blev gulkvit i ansigtet og kaldsvett.

«Bi De klein?» hørte han kallen spørre.

«Neida,» hostet han. «Jeg blev bare svimmel. – Gi mig en dram, Stensbyen ...» Han drak den, pustet dypt, skottet forlegen paa dem og stammet: «Dere skal ikke ænse det, jeg er vant ved det –» Men saa lo han lystig og blev klingende klar og skarp i mælet. «Loven, ja – den er forskjellig, den: Den er leiest i byen og lempeligst paa landsbygden, i Amerika som i Norge. – Skal det ikke være en cigar?» bød han og snakket løs om en ruskende gal amerikansk proces, han hadde hat, og ajerte dommer og sakfører, saa de storlo allesammen.

«Skaal!» sa lensmanden og pakket papirene sine i en skindvæske. «Det er slutt paa de alvorlige forretningene vore, mærker jeg. Og jeg skulde hjem ogsaa –» Likevel blev han rolig sittende og laget sig en ny dokter, og [112] de kom paa glid med processer og fortalte skiftevis. Men som Børre Stensby berettet en snodig tildragelse fra et høstthing og Hans Veum paastod, han mindtes vrangt

baade aarstal og skriver, eglet han dem ihop, saa de kranglet sig rød i toppen begge, og Børre vilde hente kjærringen til vidne for at skille trættten. «Hu hadde minde, hu, før du vart fødd, gutten min – det dug faen hakke mig ingen prosses dér!» svor han. «Tør du vaage 'n tikroning, du?» Da vek den yngre unda for kallens skraasikkre mot og ga efter paa skriveren, men ikke paa aarstallet, og om det holdt de kranglet gaaende.

Imens nyttet lensmanden høvet og skjøttet det ærend, som egentlig hadde ført ham hit idag. Han lænet sig fortrolig over til Nelson og foreslog ham en gaardhandel. Det gjaldt en eiendom, som tilhørte et administrationsbo under avvikling, og handelen maatte bli fordelagtig, særdeles fordelagtig. Han kunde garantere, at administrationen vilde akseptere det første nogenlunde antagelige bud –

Amerikaneren drog paa det: Den eiendommen laa sør i annekset, og han ønsket gjerne finde noget her i grænden. – Indi sig bandte han forslaget. Han hadde bandt hver eneste en av de mange sælgerne, som plagde [113] ham nu; folk var blet saa fordømt opsat paa at nøde ham til den avgjørelsen, han kvidde sig for.

«Det er pent av Dem, at De tækkes med naboskapet her,» smilte lensmanden lunt. «Men De falder ikke blandt røverer i annekset netop.» Og leiligheten var utvilsomt sjelden fordelagtig, og han kunde da i det mindste bese eiendommen –

Ja, det kunde Nelson nok gjøre. I det samme fanget han Hans Veums øiner, som vagtet paa ham, skygge og våre. «Er dere interessert i boet?» spurte han tørt.

Han var jo med i administrationen – naturligvis kunde han si, svarte lensmanden likesælt.

«Og De, Veum? Er De ogsaa med? – Er det dere to, som skal sælge kanskje?» spurte amerikaneren bent ut.

Hans Veum rettet sig værdig, het i kindene. «Je ha pæing telbesste i boi, dersom d'æ det, De meine,» sa han tvert.

Lensmanden kremtet og gned næsen sin: «De vil ha grundig besked, hr. Nelson, men vi er ikke yankeer i vort land.»

«Skaal, kara!» humret Børre Stensby fornøiet. «Det va morosamt spord ta dig detta, Nilsen. Og det kænnt itte bi real hændel ta, [114] lægg ein itte korta paa bordet. – Mein sei mig naa, aakken æ det, som ha tala Dekk tel aa hændle gard her i bygden?»

Det blev taust i stuen. Lensmanden tændte en cigar; Hans Veum tygget fornærmet paa den stumpen, han hadde. Nelson rørte i koppen sin, skeen klirret, og han saa op med det skakke grinet sit, som gottet han sig over sin egen sluhet. – «Det var en fyr her fra sognet,» sa han og lo sagte. «Riktig en hemføring av en oplænding. Vi var paa tømmerhugst en vinter, og han længtet ilde og skamroste hjembygden sin sent og tidlig. Edwin Hanson het han –»

«Edwin Hanson?» Kallen ristet tænsksomt paa hodet; han hadde ikke hørt gjeti nogen av det navnet.

Han maatte næsten være fra denne fjerdingen, hævdet amerikaneren ivrig, støttet albuene paa bordet og stirret paa Hans Veum. «Og en av dere har kanskje hørt gjeti 'n. Han snakket støtt om gaardene i denne fjerdingen, om Stensby – og om Jønsrud og gamle lensmand Nilsen – og om Veum –»

«Edwin Hanson – det vilde bli Even Hansen paa norsk, ikke sandt? Skulde det ikke være en tjenestgut fra en plass?» formodet lensmanden.

[115] Nei, han sa, han var fra en stor gaard.

Hans Veum spyttet cigarstumpen langt væk og lænet sig tilbake i sofaen. «Aa gamal va'n, De?»

De hadde været omtrent av ens alder.

«Det kæn passe. Og det skulde fell itte vara 'n farbror Even, som va kameraten Deres?» knægget han og grov nævene dypt ned i bukselommene. «Det kunde vara artig aa væta, aa det ha vørti ta den figgura – Itte før det, ein drekker og ein slask va 'n, og det vart 'n sagtens ælle sine livsens dager.»

«Hæn va itte 'n drekker, hæn Even,» mukket kallen. «Je kjæm væl hau hænnom; det va itte haar viku, hæn spænderte paa sig i' glas øl. – Je ha æller førsti, aassen det hadde sig med hænnom.»

«Gjorde han ikke en strek i banken –» prøvde lensmanden. Men Hans Veum brøt ham av: «Det faa vara det saammaa; det va bror hass far. Hæn tala itte om'n, mein a mor spara'n itte, og hu kjindte 'n. – Aa vart det ta a?»

«Det maa ha været en anden mand end den, De sigter til,» svarte amerikaneren stille. «Han svirte ikke og var ingen slask, var snarest gjerrig av sig og gjemte op daler for daler – stakkaren vilde hjem og kjøpe gaard [116] og spille kakse, det skulde bli saa herlig. Dengangen han sluttet tømmerhugsten hadde han det meste av tre hundre dollars, og dere kan være trygg for, det blev ikke somlet væk en cent av de pengene, han var for glad i dem til det.»

Nelson skjøv stolen fra bordet og gikk til vinduet og stod med ryggen mot dem og saa ut. «Hvor det blev av fyren – tjå, si mig det? ... Men var det farbror Deres bør De lyse efter ham, for er han død, har De arv at kræve. Han forpligtet sig paa, han vilde ikke gifte sig, familien skulde arve ham –»

... Matklokken paa staburet satte i at ringe til middags med sprukne, skranglende klemt, og de fremmede fikk det travelt og takket for sig. Men paa trammen spurte Hans Veum: «Aassen saag 'n ut, denna Even Hansen?»

Amerikaneren gren endda skakkere, end han brukte. «Det var en mager, langnæset stygfisk, jevnhøi med mig. – Stemmer signalementet? Skulde farbror Deres ha omvendt sig, tror De?»

«Nei, det ligg itte tel slægten,» flirte Hans Veum.

Lensmanden skysset ham til gutuen. De hadde almenningssaker at drøfte, men de [117] drøftet ogsaa utsigtene til salg av den eiendommen sør i annekset.

— — — —

Det blev skymt og det kvældet, uten at Amerika-Nilsen hadde gaat tur. Han holdt til paa kammerset sit. – De talte om det i kjøkkenet. En av jentene bar op et vedfange, og hun sa, han laa i mørke paa sengen og hadde bedt hende hælde ut vaskevandet, for han hadde blødd næseblod.

Men han kom til aftens, og efter maten slog han sig ned i ovnskroken og hutret og frøs.

«Det ha visst vøri før kallt haass Dekk. Dessi jintenn glømme ovna,» sa

konen; hun sat ved bordet med bundingen sin og nyttet lampelyset. Eller var han krimfull? Det var uforsiktig av ham at gaa saa meget barhodet –

Han var kanskje forkjølet. Leveren og hjertet hans var svækket av klimafieberen, og han blev skrøpelig og gammel, klaget han mismodig.

Det var ikke ofte, han anket for helsen, og hun sukket og fortalte om søskendbarnet sit, som blev saa ødelagt av klimafieberen i Minnesota at han maatte bruke tyk ytterfrakk hele den sommeren, han var hjemme paa besøk.

[118] «Dom æsle att 'n skvætt paa flasken,» gjespet kallen fra sofaen. «Ha De itte hauen paa ein toddi?» – Han hadde sovet en dygtig middagslur og var urven av den og kjed av at glaame i avisen. Og han syntes det, at et glas pons var allerbesst, naar én ikke hadde været rigtig fastendes paa formiddagen.

«I maaraa ska du ha gigta di aakkesaa, Børre. Du taale itte brændvin, kroken,» nikket konen blidt og rugget ut.

«Hu veit det, hu Kjersti,» kniste han og skubbet ryggen sin.

Men da toddybrættet var sat ind, og de hadde forsynt sig, flyttet ikke Nelson hen til bordet. Han blev dér han var og stillet glasset paa ovnsplaten, saa hadde han varme baade utvendig og indvendig, undskyldte han sig –

En stund taltes de ved, men det var likesom ordene ikke rakk ihop fra bordet til ovnskroken, og det blev tyst mellem svarene. Amerikaneren var ikke i det pratsomme laget, og det var blet slik i det siste, at han skulde koste emne til kvældspraten i dagligstuen.

Det var denne Edwin Hansen, sa kallen. Han kunde ikke bli kvit den tanken, at den kroppen virkelig hadde været Even Veum. Det [119] kunde godt været ham, ja – nogen drikker var han ikke, det var løgn.

Nelson skrudde for trækhullet i ovnen, før han spurte, hvad der saa var i veien med ham.

Det blev sagt, han skrev falsk og rømte. Det var meget rør om det en tid og Marte Veum, kjærringen til broren, var den, som skravlet værst. Men Børre skjønte ikke, gutten hadde været god for det peket. Ikke trængte han det heller; saa fattigslig var ikke stillingen paa gaarden, at sønnen ikke kunde ha betalt en

Amerika-billet paa ærlig maate.

Sætendes menneske kunde ikke hun være, som fór med slarv om sin egen svoger, mente konen og snurpet munden. Men hun Marte var da ogsaa av det rødhaarete Kveberg-slaget, og de vørte ikke skam – de sultet indlæggene sine ...

Nelson trak føttene indunder stolen og la armene paa knæene. «Bevist blev det altsaa ikke,» talte han rustent ned mot gulvet. «Trodde folk i bygden paa skravlet hendes?»

De trodde nok paa det. Og hadde han været uskyldig, hadde han vel skrevet hjem, og var ikke blet saa rent borte –

«Aanei. Mangen en mand, som var uskyldigere end rygtet sit, har folkstro jaget saa [120] langt bort, at han aldrig aarket lete sig hjem igjen,» sa Nelson.

«Det ska vara sikkert, den gjærda ha mangein tosk,» stadfæstet Kjersti Stensby. «Saan aat klokkerenkjen, hæn som va krambusvend paa meieri, vart skuldt før aa ha røikt pipe og støkki varme paa bua, og endda 'n vart totalt fritiin paa førhøri, strauk 'n fraa mor sine tel byn og gjorde lassaron ta sig – Ja, øvrigheta og retfærdigheta stifte mye vondt, hvis a bær sig gæli aat ...»

«Hæn æ itte længer unda, hell dom kæn hente 'n hematt,» stagget manden hende.

«– Og ha 'n gaaendes heme som i' fyldesvin og spetakel?» blaaste hun.

Hvordan var stillingen paa Veum nu? sa Nelson.

Det var rikdom at kalde for paa Veum nu; manden aatte svære midler, hadde øket det, han arvet, og det var ikke litet, og giftet sig til flere tusen. – «Hæn ha, trauen fære mig, flusst ta pæing tel utlaans tesmer,» smisket kallen lurt og skjæket op i taket: «Hæn driv messom ein privatbank –»

«Hadde Hans Veum penger staaende i den eiendommen, lensmanden bød frem idag?» – Spørsmålet faldt lavt og grættent.

Han hadde det, sa Børre uvillig. Siden [121] han blev spurt, fik han svare. Veum-penger fandtes det adskillige steder rundt omkring i bygdene; men det fulgte ingen velsignelse med de pengene. Dér de kom, bragte de armod tilhuse. Dyre var de, gaard og grund suget de fra den, som laante dem.

Nelson sat med ét rank paa stolen. Han vilde si noget, men tok sig i det og lo haardt.

V.

[122] Det lakket forbi mitten av mars. Endda hadde ikke Nelson kjøpt gaard, og enkelte tok til at ynte om, at det snaut blev alvor av handelen hans; de tvilte for, han var en amerikansk skryter, som hadde gjort opstuss og bry til unytte. Kanske forgyldingen hans ikke var saa solid; dersom de par tusen, han hadde sat ind i sparebanken, var hele herligheten, skulde det ikke række langt. Ikke længer, end til han fik hjemstavnsret i bygden – de hadde ikke fattigkasser i Amerika, gjeipte Hans Veum paa auktionen sør i annekset over den eiendommen, Nelson ikke hadde villet kjøpe.

Men paa Stensby sa de, han var blet skrøpelig av helse og hadde leversykdom. Og sjelden var det nu, at én møtte ham paa kongsveien i skumringen, og han hadde sluttet at farte grænd imellem med stationsskyss.

[123] Han var blet sturen og kjed av de klængete spekulantene, sa Børre, som daarlig likte, at han ofte maatte sakne den hyggelige kvældspraten paa dagligstuen. Men da konen slog paa, det mest var som amerikaneren hadde en tyngsel paa samvittigheten, blev kallen sint og forpligtet sig paa, det var reinspikede kjærringtull; hun burde ha vett til at begripe, det var en bra mand, de hyste. Og hun forsvarte sig og paastod, at det hændte nok, bra mennesker hadde samvittighet de ogsaa – den forrige stiftskapellanen hadde druknet sig ...

Sandheten var, at han var blet ulykkelig og ræd. – Som det ryktes utover, at han hadde færdes i lag med Even Veum i Amerika, vakte det saapas snak og voldte en slik braate spørmaal og historier, at det skræmte ham. Spørmaalene kunde han sagtens vri sig unda, saa brysomme de var; historiene pinte ham, saa han vaandet sig.

Nære slægtninger hadde han ikke andre av end de fra Veum, og det var en lette, de ikke gnog og spurte. Men aldrig vilde han trodd, at bygden hadde gjemt mindet om Even Veum og hans misgjerninger saa godt i tre og tredve aar.

Gamlinger husket ham – de stod og fortalte like op i synet paa ham, at de husket ham, for en balstyring og vrangpeis [124] han hadde været i mange maater, og de visste historier, som kunde forklart hans rømning til verdens ende, selv om han slet ikke hadde skrevet under den vekselobligationen. Og gamlingenes sønner og døtrer hadde hørt mer, end fædrene visste, og for ham skulde de diske det op, og vondt var det alt. Og ikke én hadde medynk med ham, enten han hadde fridd til en jente, som vraket ham, eller været uheldig og hat unger med tre forskjellige budeier, eller han hadde været en toskete gap, som turet i byen og lot handelsbetjenter spille fra sig hundrevis av kroner og hest og klokke atpaa. Det siste var det da litt i; han hadde virkelig engang solgt en blakk hest paa Stavsmarken og bakefter sittet paa hotel og drukket og spillet væk fem og tyve kroner av betalingen og offret klokken sin, forat broren ikke skulde faa snusen i det og skjænde.

– Og var det saa, han Even Veum var blet millionær i Amerika og aatte milelange skoger og flere sagbruk og hadde opprettet testamente til fordel for herredet og familien? Aajasan, skoset de, bare den arven kom til Veum snart, saa blev det laan at svare procenter av borti gaardene –

Han skjønnte det ikke. Han skjønnte ingenting av det. Han ante ikke, at hvert bygdelag [125] har trang til at digte om sine; det digter helst om de døde og om de fraværende, og kan det faa tak i en forsvundet mand fra en av de store gaardene til at digte om – en, som er forsvundet ute i den vide verden – da har det sin helt for en stund, og digtningen blir en vild ri ...

Han blev ikke værre end forlegen i førstningen. Hvordan i svarte helvete skulde han snu sig klar av denne løierlige navnesvindelen sin? – Saa blev han ærg og bandte og svor, at hans kamerat hadde ikke været Even Veum, kunde ikke ha været det. Saa lo han.

Inderlig skamfulde vilde han gjøre dem, skamfulde som snåke hunder! – Her er jeg, vilde han si en vakker dag. Her er jeg – det er mig, er det ... Og de skulde sikle undskyldninger og logre stubrumpet. – Nei, hvad fan skulde han krepere dem for? Det var hans egen dumhet og feighet, som var skyld i ugreien, skamfuldest kunde han selv bli.

Han undret sig forresten over, at ikke en eneste kjendte ham igjen. Han hadde i grunden ventet at bli opdaget og avsløret og syntes han skulde ha takket til for det. Naa, det faldt gjerne ham vanskelig at dra kjendsel paa dem, og han hadde sikkert forandret sig ^[126] meget mer end de, som hadde levd stille og jevnt i samme husene og samme vanerne og samme slags klærne og ikke hat usundt klima og skiftende arbeide blandt utenlandske nationer til at pynte paa sig. Og han hadde jo i disse ukene prøvd være saa fremmed, han formaadde; det hadde moret ham at passe sig for at tale bygdens maal. Moret ham – pytt, han hadde ikke vaagd sig til det, været stymper og lat det skure ...

Men rart var det, at ingen kjendte ham. Var han blet saa ukjendelig forandret, at der ikke fandtes skyggen hos ham av unggutten fra Veum?

En eftermiddag han var alene i gjæstestuen, stillet han sig foran det flækkete speilet og gransket sit ansigt træk for træk. Det var langnæset og graagult, var blet fyldig og slapt i kindene; fluesporene paa glasset prikket likesom bleke fregner paa den visne hud. – Han gren freidig, spisset læpene og blistret, kastet paa nakken og vilde være frisk ungdom, men fik det ikke til. – Nynnende svingte han sig rundt og drev ind til kallen, som holdt paa at drikke kaffe. Og morsk spurte han: «Ligner jeg nogen, Børre Stensby?»

Børre satte koppen fra sig: «Heh? – Aakken skulde det vara?»

^[127] «Ligner jeg nogen, spør jeg? – Nogen, De kjender eller har kjendt? Svar mig paa det,» krævde han.

Kallen tittet opefter ham og kniste tandløst. «Nei, itte det je veit ta i det mindste. Hadde du vøri breiere over magan, kunde du fell ha ligne skrivera vore. Mein aaffer spør De?»

Aa, én hadde hilst igaar og tat feil, brummet han og gik op paa kammerset sit.

Han stod der og trak veiret pipende og blev vaat av svette og saa træt, at han nødtes lægge sig paa sengen. – Han var syk, blev mat og svimmel og andpusten, bare han rørte sig, og han skulde været hos dokteren – Skjønt det hjalp nok litet, han var utslitt, og det gaes ikke raad for den maskinen, som var blet skraklet av slit. Han sov elendig, det var det leieste, og blundet han til, datt drømmene og mareridtene over ham som varulver og aat livet ut av kroppen hans.

Han trykket de sprikende fingrer mot brystet og pustet roligere. «Det er skitt med Amerika-Nilsen nu,» kvisket han, og det rykket og skalv om munden. «Det blir ikke større gaardhandelen av for ham, de blir snytt eiendomsspekulantene – han lyt bygsle en jordlap paa kirkegaarden snart.»

[128] Men han skvatt op og kom sig overende paa sengekanten. Et hadde han ikke ordnet, og den forsømmelsen stjal ogsaa den stakkars søvnen fra ham. Hvor skulde han gjøre av formuen sin? Den skulde ikke bli brukt til aager og til at skape armodsdøm i bygden – det magtet han hindre ...

En advokat i Kristiania hadde skrevet et rigtig testament for ham paa stemplet papir, og det laa i kufferten hans. Skulde han brænde det og dø under falsk navn og uten arvinger? ... Og la bygden nidskrøne som den lystet om den slyngelen og falskneren Even Hansen Veum? ... Og straffe brorbarnene og al slægten sin for brorkonens synder? – Det vilde han ikke, det hadde han ikke retten til. Han pligtet forsøke en ordning, og i nødsfald kunde pengene bli sat fast for brorbarnenes umyndige og uskyldige unger. En hadde lov til at haape, de vilde bli av likere art og ikke slægte paa den fordømte rødhaarete bedstemoren sin.

Han reiste sig og hegtet ulsteren ned av knaggen i ovnskroken og hadde stræv med at faa den paa, for det værket i bringen og armene var lemstre og stive. Luen hang paa sengestolpen, men han var fjamsen og maatte [129] lete efter den. Da han var færdig og klædd, gik han til Veum.

Et par timer senere var han tilbake igjen. Han sa kort besked paa kjøkkenet, at han ikke vilde ha kvældsmat og gik bent op og la sig.

— — — —

Han var saa syk og harm, at han snaut sanset sig, men ikke før var han i sengen, saa sovnet han. Og hans søvn var dyp og fri for drømmer.

Sent ut paa natten vaaknet han braatt, og i ét smertende blink skar det gjennom ham, det som hadde tildrat sig ...

Han hadde været paa hjemgaarden sin og talt med brorsønnen, og det var paa nippet, de røk ihop i slagsmaal.

Hans Veum hadde saavidt været høflig, da han kom og sagt, det var et uventendes besøk.

Det dreiet sig nærmest om forretninger, svarte han, og han blev ført ind i et rum for enden av gangen og ved siden av kjøkkenet. Det hadde været brorens sovekammers; nu skulde det gjælde for kontor, skjønte han. Der stod en brunmalet skrivepult og en skindtrukken sofa og nogen træstoler, men ingen seng.

Hans Veum bragte ham til sæte paa sofaen ^[130] og selv satte han sig ved skrivepulten, mens de våre, lyssky øinene hans stadig vagtet underfundig. – Var det gaardhandel? spøkte han surt. Ja, denne gaarden var ikke tilsalgs ...

Det var om Even Hansen, amerikaneren vilde snakke. Han hadde faat visshet for, at den manden maatte være fra Veum og være bror til far hans. Og han levde og var formuende og ugift, og Nelson kunde sætte skyldfolket i forbindelse med ham.

Hans Veum blev ivrig. «Aa æ adressa hass?» spurte han og halte frem en lommebok og var færdig til at notere.

Nelson bidde med svaret, tapte næsten motet paa at si mer. – Ute i kjøkkenet klirret det i komfyren, et barn survet og en kvinde skjændte.

«Aa æ adressa hass?» spurte den anden paany.

Det var vilkaar for, at amerikaneren kunde gi fler oplysninger.

Hans Veum lukket lommeboken. «Det bi omkostninger med denna forbindelsa kænskje?» smilte han spydig.

Ikke det. Men Even Hansen var gammel og længtet hjem. Han fordret, slægtningerne skulde stagge det styggeste bygdeslarvet om ham, for han hadde ikke skrevet falsk. Han ^[131] hadde hat lov av bror sin til at tegne navnet hans –

Veumen strammet sig uvillig og blev sittende taus. I kjøkkenet graat barnet høit. – «A mor skulde ha løgi?» sa han endelig. «Hu trudde naa, det va sænninga, det hu fortælde ... Mein ve ska gjøra det, ve kæn,» lo han stutt.

Det var et vilkaar til: Even Hansen var en skikkelig mand og vilde ikke, at pengene hans skulde bli brukt til utlaan paa svære renter og til aager –

Hans Veum fór op fra stolen og dængte til pultlaaket. «Det stygge bygdeslarvet, det fær De med sjøl, og den røtine slasken, hæn Even, ha sendt Dekk hit før aa sjikanere familja si! – De æ kammeraten hass, De! Reis faen i vould!» skrek han og knyttet næven borti fjæset paa ham. «Je driv itte aager, je – din – din –,» buret han og fræste skum og løftet armen til slag.

Amerikaneren fattet ham om haandleddet og i kraven og hev ham unda. «Jo, du gjør!» sa han og stirret ham ind i øinene. «Og du gjør skam paa slægta di. Og itte ska du arve 'n Even Hansen, saa mye du veit det!»

Han gik og smældte døren bak sig. – Det hadde ropt efter ham, da han var ved grinden ^[132] i gutuen, men han stanset ikke. «Nilsen!» ropte det. «Nilsen, kom att! Læt mig faa tala ved Dekk litt, Nilsen!»

*

– – – – Harmen var glidd av ham, dér han laa i sengen. Han var blet fredelig til sinds, mens han sov, og han hadde paa det rene, hvordan han skulde slippe fra al vanskeligheten. Han kunde la den advokaten i Kristiania skrive et nyt testamente og reise tilbake til Amerika. De undte ham ikke at bli her i bygden og dø her. – Det var ikke mulig det ...

Men denne færden hjem, han angret ikke paa den, han hadde set meget vakkert og hygget sig godt somme tider. Han angret ikke paa den, nei – og han skulde ikke ha narret folk, saa hadde de agtet bedre paa kjæften sin. Hadde ikke han baaret sig simpelt ad, vilde de slet ikke været saa simple mot ham –

Han var saa jammerlig træt. Han gapte og vilde gjespet, men turde ikke for værken i bringen. Og han sovnet.

*

Om morgenen fandt de Amerika-Nilsen død i sengen.

Børre Stensby telefonerte det til ^[133] lensmanden, og lensmanden kom kjørende i fuldt trav, rotet i sakene hans og forseglet dem og telefonerte siden til Hans Veum, som ogsaa kom, saa fort han kunde.

Det var Even Hansen Veum, som var død. Han hadde git sig falsk navn, men

han efterlot sig lovformelig testamente til fordel for brorbarnene og otti tusen kroner.

Kjersti Stensby stelte liket. Det laa med et skakt grin ved mundvikene, omtrent som det lo. – Hun fældte salte taarer og sa til kallen sin: «Va det itte det, je sa, det va messom hæn hadde 'n tyngsel paa samvittigheta si –»

Tryggve Andersens *Hjemfærd* er lastet ned gratis fra bokselskap.no